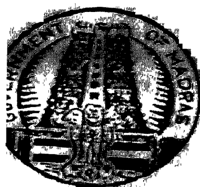
TANJORE SARASWATHI MAHAL SERIES No. 71.

HEMABJANAYIKA SVAYAMVARAMU

Complimentary Copy.

BY

MANNARUDEVA

TANJORE SARASWATHI MAHAL SERIES No. 71.

HEMABJANAYIKA SVAYAMVARAMU

(YAKSHAGANA)

BY

MANNARUDEVA

Son of

VIJAYARAGHAVA NAYAKA

King of Tanjore 1633-73. A. D.

EDITED WITH AN INTRODUCTION

BY

Sri V. SUNDARA SARMA,

Pandit, Saraswathi Mahal Library, Tanjore.

Published By

Sri S. GOPALAN, B.A., B.L.,

Honorary Secretary for the Administrative Committee,

T. M. S. S. M. LIBRARY, TANJORE.

1956.

Price Rs. 1—8—0

తంజావూరు సరస్వతీమహల్ ప్రచురణము - 71.

హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము

(యక్షగానము)

మన్నారుదేవవిరచితము

పరిష్కర్త:
శ్రీ విఠలదేవుని సుందరశర్మ,
పండితుడు, సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు.

తంజావూరు సరస్వతీమహల్
గ్రంథాలయ నిర్వాహక సంఘార్థమై
గౌరవకార్యదర్శి యగు
శ్రీయుత S. గోపాలన్ B.A., B.L., గారిచే
ప్రచురింపబడినది.

1956

[మూల్యము రూ. 1-8-0

Printed at the
RATHNAM PRESS,
MADRAS-1.

PREFACE

This publication is a Yakshagāna or Opera in Telugu by Mannārudēva, the last prince of the Tanjore Nāyak line, who did not live to rule after his father but died with his father in the battle (A. D. 1673) which ended the Nāyak line.

Yakshagāna is a dramatic composition in songs interspersed with short prose narratives intended for being sung and recited by a pair of street-singers. Yakshas are celestial minstrels and hence the name Yakshagāna is given to such compositions. We have no Yakshagānas in Sanskrit. This type of composition appears to have been begun by poets and composers in Telugu language during the days of the Nāyaks of Vijayanagar and carried by them to Tanjore and other southern districts. Yakshagānas in Tamil appear to have followed those in Telugu and they go by the name of "Charitra Keertanai". The famous Nandanār Charitra Keertanai by Gōpāla Krishna Bhārati is a Yakshagāna.

The present work is called "Hemabjanāyikā Swayamvaramu", and the theme is that of "Lakshmīswayavaram", the wellknown episode detailed in almost every purana, namely, the choice of Mahāvishnu as her Lord by Lakshmi who rose out of the Milk-ocean when it was churned by the Dēvas and Asuras for obtaining nectar.

The story begins with the request of Devas to Lord Vishnu to help them in churning the ocean of milk for nectar. The other incidents follow as in the puranic story. The plot however is enlarged by including the pangs of separation of Mahalakshmi and Mahavishnu after their love at first sight and their eager expectation that the choice and acceptance should come off as desired. Messengers are sent and each is appraised of the pangs of the other. The author has in his version of the story bestowed on his own father Vijayaraghava Nayaka, the office of the messenger of their Patron Deity to Samudra Raja, the father of Mahālakshmi to negotiate the alliance. The credit for the success of the mission is also assigned to him. The piece ends with the celebration of the marriage.

The diction of the work is highly elegant and both the songs and pieces of prose are of a high class in form and import.

This work is probably the last literary effort of the Nāyak period in Tanjore; for, with the author, the line of the Nayak Rajas of Tanjore ended. The tragic heroism of Mannārudēva who counselled death with honour in a battle whose conclusion was foregone and himself faced the enemies' army, marks him out as one among the memorable heroes in history. The last incidents of his life which ended with his entry into the battle makes his tragic end more pathetic. In a fit of anger his father had cast him into prison for some reason which history has yet to find out with certainty. Tradition has it that he was believed to have made love to his preceptor's daughter. But this is made improbable by the words addressed by him to his father in the form of a stanza when he was released to help his father in the battle.

The Stanza is to the following effect:—

The Sea which casts jewels beneath (and)
straws uppermost - See!. That is its defect:
(But) a jewel is a jewel, a straw is a straw.
Oh! Vijaya Raghava! Lord and Conqueror in combat.

(Pp. - 195 - Oriental Historical manuscripts by William Taylor vol. II).

These words point to some political reason rather than a private reason as tradition would have it. With all the undeserved treatment meted out to him by his father, he has shown uniform affection and regard to him as is evident even from this stanza.

Such a prince with such gifts and such a character will ever be a memorable figure both among Telugu scholars and historians.

The editor of this work, Sri V. Sundara Sarma, our Telugu Pandit who has to his credit the editing of a number of works in Telugu already, has spared no pains in editing this work with a useful introduction. Our thanks are due to him for his valuable services.

Our thanks are due to the Government of Madras for their liberal grants which have enabled us to publish this and other rare and valuable manuscripts in this library.

Tanjore,
Date: 26-7-'56.

S. GOPALAN,
Honorary Secretary,
Sarasvati Mahal Library Committee.

ఉపోద్ఘాతము

ఈ హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయమునుండి వెలువడు ఆంధ్రగ్రంథములలో నొకటి. ఆంధ్రసారస్వతజగత్తులో నగ్రగణ్యమైన స్థానము నాక్రమించి మించిన దీ తంజావూరు. 16, 17-వ శతాబ్దములు రెండును నాంధ్రుల చరిత్రలో ప్రముఖస్థానము నాక్రమించినవి. సర్వతోముఖముగ నభివృద్ధిఁజెందిన ఆంధ్రవాఙ్మయము నాంధ్రాభ్యుదయమును దశదిగంతములకుఁ జాటిన కాల మది. రాజులు, మంత్రులు, గాయకులు, పండితులు, కవులు, కవయిత్రులు వారు వీరనక యెల్లవారును నేకోన్ముఖముగ నాంధ్రాభ్యున్నతికై పాటుపడి "సెభాస్ తంజావూరు" అనిపించుకొన్న మఱపు రాని మధురాతిమధురమైన కాల మది. ప్రబంధములు, ద్విపద కావ్యములు, పదములు, యక్షగానములు మొదలగు నానావిధకావ్య నిర్మాణచాతుర్యములో ననవరతసారస్వతవ్యాసంగములతో విస్మయావహ మగు విఖ్యాతి నార్జించుకొన్న నాయకరాజుల యశోవైభవములు వేనోళ్లఁ బొగడఁదగినవి. వారి సారస్వతాభిమానమునకును సారస్వత తృష్ణకును మేరయే లేదు. బహుముఖ మగు నాటి సారస్వతవాహిని చోళసామ్రాజ్యమునే తన సుధారసాతిశాయితరంగసందోహములతో ముంచెత్తినది. ముఖ్యముగ రఘునాథనాయకుని కాలము (1614–1633) నతని కుమారుఁడగు విజయరాఘవనాయకుని కాలము (1633-1673) ను పేర్కొనఁదగియున్నవి.

రఘునాథనాయకుఁడు :

ఇతఁడు విద్వత్కవి, సరసుఁడు, మధురతమకావ్యనిర్మాతయుఁ బోషకుఁడునునై విఖ్యాతిఁగన్నవాఁడు. ఇతని కాలములో తంజాపుర పరిస్థితి చాల సంకటముగ నున్నట్లును, రఘునాథుఁడు తన ధైర్యశౌర్య

సాహసములతోఁ దంజావూరును శత్రుభయరహితముగఁ జేసెననియుఁ జరిత్రము చాటుచున్నది. పండితుఁడు, కవియు నగు గోవిందదీక్షితుఁ డితని ప్రధానిగ నుండెను.

రఘునాథునికృతులు :

సంగీతసాహిత్యములలో సప్రతిమానప్రతిభను గలిగిన రఘునాథుఁ డనేకగ్రంథముల నిర్మించి విఖ్యాతుఁ డయ్యెను. "అచ్యుతనాయకాభ్యుదయ" మను ద్విపదకావ్యమును రచించి నాయకాభ్యుదయరచనలకు మార్గదర్శకుఁ డయ్యెను. [1]నలచరిత్ర, [2]రామాయణము, [3]వాల్మీకిచరిత్రము మొదలగు కృతు లీతనికృతులలో ముఖ్యములైనవి. ఇతని కృతులు కొన్ని లభ్యములు కాకపోవుట మన దురదృష్టమే. ఇతని పారిజాతాపహరణము, గజేంద్రమోక్షము, రుక్మిణీకృష్ణ వివాహము, జానకీపరిణయము మొదలగునవి దొరకని కృతులు. ఇదియుగాక అనేక సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములకుఁ గృతిభర్తయై కవిపండితులఁ బోషించిన రసికుఁడు.

రఘునాథనాయకుని యాస్థానకవులు :

చేమకూర వెంకటకవి, కృష్ణాధ్వరి మొదలగువా రీతని యాస్థానమందలి యుద్దండకవిశిఖామణులు. చేమకూర వెంకటకవి "విజయవిలాస" మను రసవత్తర మగు ప్రబంధమును రచించి రఘునాథభూపాలుని కంకితముగావించెను. పై గ్రంథము టీకతోడ ముద్రితమైయున్నది. కృష్ణాధ్వరి నైషధపారిజాతీయ మను శ్లేషకావ్యమును విరచించి యద్దానికి రఘునాథనృపాలుని గృతిభర్తగా నొనరించెను. ఇయ్యది తంజావూరు

1, 2, 3. ఈ మూఁడు గ్రంథములు ముద్రితములు – రామాయణము, వాల్మీకిచరిత్ర, ఈ రెండును ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే ప్రకటింపఁబడినవి.

సరస్వతీమహల్ భాండాగారమున నున్నది. ఇంకను ముద్రింపఁబడలేదు. మఱియు రామభద్రాంబ మధురవాణి మొదలగు కవయిత్రులుగూడ నితని యాస్థానము నలంకరించిరి. రామభద్రాంబ "రఘునాథాభ్యుదయ"మను సంస్కృతగ్రంథమును రచించి ప్రసిద్ధిఁగాంచినది. ఇట్లనేక సంస్కృతాంధ్రకవిపండితులకుఁ బోషకుఁడై రఘునాథుఁడు సాహితీభోజుఁడని విఖ్యాతుఁ డయ్యెను.

విజయరాఘవనాయకుఁడు :

సరససంగీతసాహిత్యకళావిదగ్ధుఁ డగు రఘునాథనాయకుని తర్వాత విజయరాఘవనాయకుఁడు దక్షిణాంధ్రరాజ్యసింహాసన మధిష్ఠించెను. ఇతఁడు 1633–1673 వఱకు తంజాపురమును నిరర్గళముగఁ బాలించెను. ఇతని రాజ్యపాలనాకాలమునఁ దంజాపురము శత్రుభయములేక సమర భీతియు లేకయుండినది. ఆకాలమును సరససాహిత్యగోష్ఠులలో సద్వినియోగపరచుచు వచ్చిన దీతని యాస్థానము, కుమారతాతయాచార్యులు, నతనికి పిదప నతనిపుత్రుఁ డగు శ్రీనివాసతాతయాచార్యులును సభామంటప మలంకరించి యుండిరి. తన తండ్రివలె విజయరాఘవనాయకుఁడు కూడ ననేక కృతులకు భర్త, వివిధకృతుల నిర్మాత. ఇతఁడు యక్షగానములు ద్విపదలు చౌపదలు మొదలగు వివిధరచనల సాగించిన మేటి. తన తండ్రి యగు రఘునాథనాయకుని చరిత్రను వర్ణింపుచు రఘునాథనాయకాభ్యుదయము (ద్విపదకావ్యము) రఘునాథాభ్యుదయము (యక్షగానము) అను రెండు గ్రంథములను రచించెను. ఇదిగాక విజయరాఘవనాయకుఁడు పెక్కు గ్రంథములను విరచించియున్నాఁడు. అతనికృతి యగు "[1]ప్రహ్లాదచరిత్ర" మను యక్షగానములోని సీసమాలికలో నతని కృతులు వివరింపఁబడి యున్నవి. అద్దాని బరిశీలించినచో నీతనిలేఖిని యెంతటి మనోహర మగు కావ్యముల నెంత నిరర్గళము సృష్టించినదో స్పష్టము కాఁగలదు. ఇతని కృతులలో నీ కిందివి సమీప కాలమున ముద్రితములైనవి.

---

1. తంజావూరు సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయమున నున్నది. D. 541; M. 692.

1. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము (ద్విపదకావ్యము)
2. రఘునాథాభ్యుదయము (యక్షగానము)
3. విప్రనారాయణచరిత్ర (,,)
4. శ్రీకృష్ణవిలాసము (,,)

ఇంకను జాల గ్రంథములు ముద్రింపఁబడవలసియున్నవి. చాల గ్రంథములు దొరకుట లేదు. ఇతని దొరకని గ్రంథములలో పారిజాతాపహరణము, పాదుకాసహస్రము, (శ్రీమద్వేదాంతదేశికుల పాదుకాసహస్రమునకు తెనుఁగు సేత) ఇత్యాది చాల ముఖ్యములగు నపూర్వ గ్రంథములు గలవు. "రాజగోపాలవిలాసః" అను ఇతని సభామంటప ముద్దండులగు కవిప్రకాండులతో నిండి ప్రకాశించుచుండినది. "సాహిత్యరాయపెండేర" మను బిరుదందేను గలిగిన నాయకరాజ శిఖామణి యగు విజయరాఘవుని పార్శ్వమ్మున విరాజిల్లు శారదాధ్వజ మీతని సాహితీనైపుణ్యమును వైదుష్యము నతులితకవితాచాతుర్య ధుర్యత్వమును విశృంఖలితకళాభిమానిత్వమును నమితకళావైదగ్ధ్యమును దిగంతములకుఁ జాటుచుండినది.

విజయరాఘవనాయకుని యాస్థానకవులు :

విజయరాఘవనాయకుని యాస్థానమునఁ గవితానైపుణ్యమునఁ బేరుగాంచిన యుద్దండులగు కవులుండిరి. చెంగల్వ కాళకవి, కోనేటి దీక్షితచంద్రుఁడు, పురుషోత్తమదీక్షితుఁడు, కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి, రంగాజమ్మ మొదలగువారు ముఖ్యులు.

---

1. 2. తంజావూరు సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయమువారిచేఁ బ్రచురింపఁబడినది. సంపాదకులు—శ్రీ వేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు, శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు.

3. తంజావూరు సరస్వతీమహల్ వారిచేఁ బ్రచురింపఁబడినది. సంపాదకులు – శ్రీ వి. సుందరశర్మ, శ్రీ ఆ. మహాదేవశాస్త్రి.

4. తంజావూరు సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయమువారిచేఁ జర్నలులోఁ బ్రచురింపఁబడినది. సంపాదకుఁడు – శ్రీ వితలదేవుని సుందరశర్మ.

చెంగల్వ కాళకవి :

ఇతఁడు "[1]రాజగోపాలవిలాస" మను ప్రబంధమును విజయరాఘ వాంకితముగా నొసఁగెను. చంపకవనమున శ్రీకృష్ణుఁడు తన యష్ట నాయికలతో సలుపు యష్టవిధలీలావిశేషము లిందు వర్ణితములు.

పురుషోత్తమదీక్షితుఁడు :

ఇతఁడు "[2]తంజాపురాన్నదానమహానాటక" మును విరచించి విజయరాఘవుని వితరణశీలతను శ్లాఘించెను. అముద్రితము.

కామరసు వెంకటపతిసోమయాజి :

ఇతఁడు "[3]విజయరాఘవచంద్రికావిలాస" మనెడి గ్రంథమును గ్రథించెను. ఇది యక్షగానరూపమున నున్నది. అముద్రితము.

కోనేటి దీక్షితచంద్రుఁడు :

ఇతఁడు "[4]విజయరాఘవకల్యాణ" మను నాటకమును రచించెను. విజయరాఘవనాయకుని కులగురు వగు శతక్రతు శ్రీనివాసతాతాచార్యుల ప్రియశిష్యుఁడు. ఇతని తండ్రి రామానుజాచార్యులు. విజయరాఘవ కాంతిమతుల వివాహ మిందుఁ బ్రధానకథావస్తువు. అముద్రితము.

---

1. తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయమువారిచేఁ బ్రచురింపఁబడినది. సంపాదకులు — శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు, M.A.
2. తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయములో నున్నది. D. No. 529; M. No. 684.
3. తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయములో నున్నది. D. No. 603; M. No. 686.
4. తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయములో నున్నది. D. No. 602; M. No. 701.

రంగాజమ్మ :

రంగాజమ్మ విజయరాఘవుని యాస్థానములోని కవయిత్రులలో ముఖ్యురాలు. ఈమెయొక్క శృంగారరసతరంగితకవితానైపుణ్యమునకు ననితరసాధారణమైదుమ్యమునకును మెచ్చి విజయరాఘవుఁ డీమెకుఁ గనకాభిషేక మొనరించెను. ఈమె తండ్రి పసపులేటి వేంకటాద్రి, తల్లి మంగమాంబ. ఈమెను గూర్చి "ఉషాపరిణయము" యొక్క యుపోద్ఘాతమున వివరముగఁ జర్చింపఁబడి యున్నది. విజయరాఘవుని యాస్థానమున నీమెయొక్క పరిస్థితివిషయమున ననేకవిభిన్నాభిప్రాయము లుప్ప తిల్లినప్పటికి నాంధ్రకవితాలోకమునకు నాంధ్రసారస్వతప్రపంచమునకును నీమె నిత్యస్మరణీయురా లగు ఆంధ్రనారీరత్న మనుట నిర్వివాదము.

రంగాజమ్మ కృతులు :

1. మన్నారుదాసవిలాసము (ప్రబంధము)
2. ఉషాపరిణయము (,,)
3. మన్నారుదాసవిలాసము (యక్షగానము)
4. రామాయణసంగ్రహము
5. భారతసంగ్రహము
6. భాగవతసంగ్రహము

ఇదిగాక యీమె రచించిన శృంగారరసము లొలుకు పదములు మొదలగునవి దొరకకపోవుట చింత్యమే.

---

1. తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయమున నున్నది. అముద్రితము. రెండు ప్రతులు నెం. D. 213, 214 ; M. 245, 246.
2. తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయమువారిచేఁ బ్రచురింపఁబడినది. సంపాదకుఁడు— శ్రీ విఠలదేవుని సుందరశర్మ.
3. 1927–వ సంవత్సరమున కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారిచేఁ బ్రకటితమైనది.
4. 5. 6. ఈ గ్రంథములు దొరక లేదు.

మన్నారుదేవుఁడు - కృతికర్త :

ఇతఁడు విజయరాఘవనాయకుని కుమారుఁడు. వైదుష్యవిషయములలోఁ బితృపితామహుల కీతఁడు తీసిపోలేడు. "హేమాబ్జనాయికాస్వయంవర"మను నీ కృతిని "శృంగారరసగర్భసందర్భవిభాసురం" బుగా నిర్మించి తనవంశపారంపర్యముగా వచ్చు విఖ్యాతిని విశదీకరించిన కవిశిఖామణి. ఈతఁడు తన తండ్రితాతలవలనే పితృచరిత్రను విశదీకరించు "విజయరాఘవాభ్యుదయ"మను ప్రబంధమును నిర్మించెను. హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరమున నీ విషయము వ్యక్తముగా చెప్పఁబడి[1]యున్నది. కాని యీ విజయరాఘవాభ్యుదయ మింతవఱకు దొరకలేదు.

చారిత్రకవిశేషములు :

ఇతఁ డుత్తమరాజకులమందు జన్మించి సకలసద్గుణసంపన్నుఁడై యుండియు దక్షిణాంధ్రరాజ్యసింహాసన మధిష్ఠించని రాజకుమారుఁడు. ఇతఁడు కొంతకాలము కారాగారబద్ధుఁడై యుండెను. తంజాపురసామ్రాజ్యమును మధురచొక్కనాథుని సైన్యములు కబళించుటకై తంజాపూరును సమీపించినవి. ఆసమయమున నాసన్నులందఱి నిరాదరణకుఁ బాత్రుఁడైన విజయరాఘవనాయకుఁడు కారాగారమున నున్న తనపుత్రుని గారావిముక్తుని గావించి యతనితో సమాలోచన జరిపి చొక్కనాథునితో యుద్ధమునకే తీర్మానించెను. ఆసమయమునఁ దన తండ్రితో గలసి యుద్ధమునకు వెడలి తంజాపూరుసమీపమున యుద్ధరంగమునఁ దండ్రితోసహా చొక్కనాథునిచే నిహతుఁడై వీరస్వర్గ మలంకరించిన వీరశిఖామణి మన్నారుదేవుఁడు.

విజయరాఘవనాయకుఁడు సకలసద్గుణోపేతుఁడును, వీరుఁడు ధీరుఁడు నగు తన యేకైక పుత్రుని కారాబద్ధునిగాఁ జేయుటకుఁ బ్రబలము లగు కారణము లుండవలెను. మన్నారుదేవుఁడు కారాబద్ధుఁ డౌటకు

1. హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము, కృత్యవతారిక, కృత్యుపసంహారము—
"విజయరాఘవాభ్యుదయాదిప్రబంధనిబంధనచాతురీధోరేయుండును".

పూర్వమే యతనికి చెంగమలదాసుఁ డని యొక పుత్రుఁ డుండినట్లును వీరిద్దఱు విజయరాఘవుని యాస్థానమునందుండినట్లు "ఉషాపరిణయము యొక్క యవతారికయందు వ్యక్తముగ నున్నది.[1] ఆస్థానమునఁ దనతో సమానముగఁ గూర్చుండఁదగిన యోగ్యతలతో నొక పుత్రుఁ డున్న నతడు సుమారు 15 లేక 20 సంవత్సరముల వయస్సుగలవాఁడై యుండవల యును. అంతటి కుమారుని గల మన్నారుదేవునికి 35 లేక 40 సంవత్సరములైన నుండును. అట్టియెడ శౌర్యధైర్యాదిగుణముల విరాజిల్లు మన్నారుదేవుని గారాబద్ధునిగాఁ జేయుటకుఁ బ్రబలము లగు కారణము లుండియే తీరవలయు ననుట యుక్తము. కాని మన్నారుదేవుని చరిత్రను వ్రాయు నపుడు చరిత్రపుట లునిరక్షరము లగుచున్నవి. సరియైన కారణము లెచ్చటను దెలుపఁబడియుండలేదు. "కోపోద్రిక్తుఁ డగు విజయరాఘవ నాయకుఁడు. తన పుత్రుఁడగు మన్నారుదేవుని కారాగారమున నుంచె" నని మాత్రము టైలరు గ్రంథము తెలుపుచున్నది.[2]

తంజాపురనాయకరాజులచరిత్రమును (The Nayaks of Tanjore) వ్రాసిన శ్రీవృద్ధగిరీశన్ M A; M. Litt, L. T; గారును నీ విషయమున నేమియుఁ దెలియుట లేదని వ్రాసియున్నారు. కాని foot note లో శ్రీ నరసింహాలు నాయుఁడుగారి దక్షిణయిండియా చరిత్ర (రెండవ భాగము) నుండి మన్నారుదేవుఁడు కారాబద్ధుఁ డౌటకుఁ గల కారణముగా నీక్రింది విచిత్రకథ నుదహరించియున్నారు.

---

1. "మహితప్రభావుండగు మన్నారుదేవుండును తతయశోధనుండగు తాతఘనుండును రంగద్గుణవిలాసుండగు చెంగమలదాసుండును మొదలగు నిఖిలజన మిత్రులైన పుత్రులును, నిరుపమచరిత్రపవిత్రులైన పౌత్రులును" రంగాజమ్మకృతి యుషాపరిణయము ప్రథమాశ్వాసము, పుట–3.

2. "That in a transient fit of anger he had put irons on his son Mannarapa-Naicker, and he confined him in prison." Oriental Historical Manuscripts by William Taylor, Vol. II-page 195.

“ మంత్రియగు గోవిందదీక్షితులయొక్క కుమార్తెలో నొకతెను మన్నారుదేవుఁడు ప్రేమించెను. ఈ విషయమును గోవిందదీక్షితుఁడు విజయరాఘవుని దృష్టికి తేగా కోపోద్రిక్తుఁడైన విజయరాఘవుఁడు మన్నారుదేవుని జెఱలో నుంచెను[1] ” పై పంక్తులను జూచినచో యదెంత యసంగతమైన విషయమో యెల్లరకుఁ దెలిసినదే. గోవిందదీక్షితులు దాదాపు అచ్యుతనాయకుని కాలములోను రఘునాథుని కాలమున నారంభ దశయందును నున్నట్లు చరిత్ర విశదపరచుచున్నది. తర్వాత నాస్థానమును కుమారతాతయాచార్యులు క్రమముగా శ్రీనివాసతాతయాచార్యులును నలంకరించిరి. విజయరాఘవుని కాలమున గోవిందదీక్షితులే లేనప్పుడు మన్నారుదేవుని జెఱనుంచుటకు కారణ మగుట దురూహ్యము. గోవిందదీక్షితుల వంశమే విజయరాఘవనాయకుని కాలమున తంజావూరులో నుండిన దనుటకూడ సందేహాస్పదమే. ఒకవేళ నా సమయమునఁ గులగురువు, మంత్రి, యాస్థానపండితుఁడు సమస్తము నగు శ్రీ శ్రీనివాసతాతాచార్యుల కుమార్తెలలో నొకతెను మన్నారుదేవుఁడు వరించి యిట్లు దుర్గతిపాలాయె ననుట యుక్త మగునేమో ! కాని యీ కారణము లన్నియు నమ్మఁదగినవిగఁ దోచుటలేదు. విజయరాఘవనాయకుఁ డంతటివాఁడు స్వల్పకారణములను బెద్దచేసికొని విమలయశుఁడును శౌర్యసాహసోపేతుఁడును నగు మన్నారుదేవుని జెఱబెట్టి తన వంశగౌరవమును మంటగలుపునా ! దాని కేవో రాజకీయము లగు కొన్ని ముఖ్యకారణము లుండక తప్పదు. ఆచోటనే చరిత్ర మౌనముద్ర వహించుచున్నది. మన్నారుదేవుఁడు చెఱనుండి విముక్తుఁడుకాఁగానే తన తండ్రిని జూచి యీ క్రిందివిధముగఁ బల్కెనట —

---

1. “The reason for his imprisonment is not known. Tradition has a fanciful story to tell. It says that he advanced his love to one of the daughters of Govinda Dīkshita and when this was brought to the notice of the Nayaka by the minister himself, he ordered him to be put into prison” (The Dakshina India Charitram by Narasimhalu Naidu Vol. II) The Nayaks of Tanjore by Sri V. Vṛidhagirisaṇ M.A; M. Litt. L.T;

క. మణిఁ గిందుపఱచి జలనిధి
తృణమ్ముఁ బైనుంచె నతనిదే కొదవ సుమీ !
మణి మణియె తృణము తృణమే
రణవిజయదలీప ! విజయరాఘవభూపా[1] !

పై పద్యమును విన్నదే యపారపుత్రవాత్సల్యాక్రాంతుఁ డగు విజయరాఘవుఁడు మన్నారుదేవుని గాఁగలించుకొని తన యానందబాష్పాంబుధారలతో నతని నభిషిక్తుని గావించె నట. పై విషయములను బరిశీలించినచో మన్నారుదేవుని నిష్కళంకతయు నతఁడు కారాబద్ధుఁ డగుటకు కొన్ని రాజకీయములే కారణములుగ నుండవచ్చుననుటయు స్పష్టము కాఁగలదు. "హేమాబ్జనాయికాస్వయంవర" మను నీ గ్రంథమును నితఁడు కారాగారమున నుండగా రచించెనని నానుడి. మనకు దొరకని "విజయరాఘవాభ్యుదయము" నటుంచి యీ హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరమును బరిశీలించినను గూడ నీమన్నారుదేవుఁ డెంతటి పితృభక్తిగలవాఁడో విశదము కాఁగలదు. ఇట్టి తంజాపురాంధ్రనాయకరాజ్యసింహాసనము నధిష్ఠించని రాజకుమారుఁడును మహితప్రభావుఁడును నగు మన్నారుదేవునికిఁ జరిత్రయందును నధికప్రాధాన్యము లేకపోవుట చింత్యమే.

హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము :

ఈగ్రంథము తంజావూరుసరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయమున నున్న తాళపత్రాత్మకమైన గ్రంథము. పై గ్రంథము సవివిరణ సూచీపత్రము (The Descriptive catalogue of Telugu Manuscripts in the Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswathi Mahal Library, Tanjore) నం దీక్రింది విధముగ వివరింపఁబడియున్నది.

1. Oriental Historical Manuscripts by William Taylor, Vol. II Page No. 195.

674 హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము (మన్నారుదేవుడు)

M. 675 ; S-17×½ ; L-40 ; 11-6 ; G. 960.

Beginning }
End } ఈ మూడును గ్రమముగ నివ్వఁబడియున్నవి.
Colophon }

Subject :—హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము. మన్నారు కొలువుండగా నొకనాడు దేవతలు వచ్చి వానితో సముద్రమథనవిషయము విన్నవించిరి. మన్నారప్పుడు వెడలి పాలమున్నీట బుట్టిన యమృతంబు దేవతల కొసఁగి సముద్రుని కన్య యగు రక్తాబ్జ యను నామెను వివాహమాడెను. ఈకథ యిందు వర్ణితము.

Remarks :—సమగ్రము. వ్రాఁత చక్కనిది. తప్పులు లేవు. శైథిల్యగ్రంథపాతములు లేవు.

This work is Hēmābjanāyikāswayamvaramu by Mannārudēva the son of king Vijayaraghava Nayak. The author refers herein to another production of his Vijayarāghavābhyudayamu, which is however unfortunately lost to us.

మన్నారుదేవుఁడు తనతండ్రి యగు విజయరాఘవనాయకుని యనుమతిని నీ గ్రంథమును శృంగారరసగర్భసందర్భవిభాసురంబుగా రచించెనట. ఈ మధురశృంగారకావ్యము యక్షగానరూపమున నున్నది. తొలుదొల్త 'మన్నారుగుడి' యను చంపకారణ్యక్షేత్రమున వేంచేసి యున్న తమకులదైవ మగు శ్రీరాజగోపాలస్వామి దేవి చెంగమలమ్మ యొక్క ప్రార్థన. తర్వాత సంప్రదాయానుగతముగ నందఱి నమస్కారానంతరము గ్రంథము ప్రారంభింపఁబడినది.

కథాసంగ్రహము :

దక్షిణద్వారక (మన్నారుగుడి) యందు శ్రీరాజగోపాలుఁడు పదియాఱువేవురు చెలువలు గొలువ గొలువై యుండి సంగీతనాట్యాదిసకలకళావిశేషములయందు దాసక్తుఁడై యుండ నజుఁడు మొదలగు దేవతలు

వచ్చి క్షీరాబ్ధిని మథించి తమ కమృతమును బంచిపెట్టు మని వేడిరి. వెంటనే వారితోఁగూడి శ్రీరాజగోపాలుఁడు క్షీరవారిధికడ కేగి దానవుల రప్పించి వారిని పెన్నుప్పులై క్షీరసముద్రమును మథింప నియమించి మందరధరాధరమును గవ్వంగొండగాఁ జేసి వాసుకిని దరిత్రాడుగా నేర్పఱచుట, దేవదానవు లట్టహాసములు జేయుచుఁ శాలసముద్రమును మథింప నందుద్భవించిన హాలాహలమును బరమేశ్వరుఁడు కబళించెను. తర్వాత పారిజాతము ఉచ్చైశ్శ్రవము కామధేనువు చంద్రుఁడు కల్పవృక్షములు చింతామణి అమృతకలశము కౌస్తుభమణి మొదలగునవి క్షీరసాగరమున జనించినవి. అదేసమయమున నాపాలసముద్రమునుండి చెంగమలమ్మ యవతరించినది. శ్రీరాజగోపాలస్వామి చెంగమలమ్మయుఁ బరస్పరము మరులుకొనుట, అమృతమును పంచుకొనుటయందు దేవదానవులకు సంభవించిన వాగ్వివాదమును బరిష్కరించి యమృతరసమును నమరులకుఁ బంచిపెట్టి దైతేయుల వంచించుటకై శ్రీరాజగోపాలుండు మోహినియై వచ్చి యమృతమును నాది తేయులకు నిచ్చి దక్షిణద్వారకాపురంబు జేరుట, హేమాబ్జనాయిక విరహవేదనచే మిగుల తపించి రూపవతి యను చెలిని మన్నారుపద్దికి రాయబార మంపుట, శ్రీరాజగోపాలుఁ డామెను స్వయంవరమునఁ బరిణయమాడుటకు సమ్మతించుట, చెంగమలారాజగోపాలకులు విరహవేదనాసంతప్తు లగుట, ఆసందర్భమునఁ దంజాపురాధీశుఁ డగు విజయరాఘవుండు మన్నారుదర్శనమునకై వచ్చి యీతని విన్నదనంబు నకుఁ గారణ మడుగ వివరముగా దెలిపి శ్రీరాజగోపాలుఁడు చెంగమలాదేవికిని తనకును వివాహము జరిపింపు మని కోరుట, విజయరాఘవనాయకుఁడు సముద్రరాజువద్ద కరిగి హేమాబ్జనాయికారాజగోపాలుల వివాహము నేర్పఱచి వివాహము జరిపించి వారి యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడగుట మొదలగు కథాసందర్భము లతిమనోహరముగ వర్ణితములు.

వైశిష్ట్యము - విశేషములు :

ఈ హేమాబ్జనాయికాస్వయంవర మించుమించు తంజాపురాంధ్ర నాయకరాజులకాలములో నాంధ్రభాష చెందిన యభివృద్ధియొక్క పరాకాష్ఠను దెలుపునదిగాఁ జెప్పనొప్పును. మన్నారుదేవునితో తంజాపుర

నాయకరాజ్య మంతరించినట్లే. తర్వాత మహారాష్ట్రుల పరిపాలనము వచ్చినది. ఇతని కృతులలోఁ గూడ నిది రెండవదియు గడపటిదియు నగును. ఈ కృతియే తంజాపురాంధ్రనాయకరాజు లాంధ్రభాషామతల్లి కర్పించిన గ్రంథకుసుమాంజలిలోని కడపటి పుష్పము. గ్రంథములోని కొన్ని విశేషముల గమనింతము— దేవాసురయుద్ధము, సముద్రమథనము, అందపూర్వవస్తువు లుద్భవించుట, కలశాబ్ధికన్యావిర్భావము, ఆమె శ్రీవిష్ణుమూర్తిని వివాహమాడుట ఇత్యాదిసంభవము లెక్కడ! విజయరాఘవనాయకుని తంజాపురాంధ్ర రాజ్యపరిపాలనాకాల మెక్కడ! చెంగమలారాజగోపాలకుల వివాహమునకు విజయరాఘవుఁడు మధ్యవర్తి యగుట యెంత యసంభవము, కాని యిట్టి యసంభావితసంభవములను గూడ సుతలితముగఁ జిత్రించి రసికుల రంజింపఁజేసిన మన్నారుదేవ నాయకుని నైపుణ్యము ప్రశంసార్హము.

పై విధముగ నపూర్వచిత్రణమున నీతనిలేఖిని ప్రసరించుట కీతని కులదైవ మగు శ్రీ రాజగోపాలస్వామియందును దనతండ్రి యగు విజయరాఘవనాయకునియందును దనకు గలిగిన విశృంఖలితభక్త్యావేశవివశతయే కారణముగాఁ జెప్పవొప్పును. విజయరాఘవనాయకునిచే రచింపఁబడిన "విప్రనారాయణచరిత్ర" మందును నీవిధముగనే యసంభావితకల్పన యొకటి గలదు. ఆ గ్రంథకర్త విజయరాఘవుఁడు, గ్రంథప్రతిపాద్య మగు విప్రనారాయణుని విచారణచేయు సభ కధిపతియు విజయరాఘవుఁడే.

శైలి :

నాయకరాజులకాలమునాటి యాంధ్రభాషాభివృద్ధికి నాటియాంధ్రభాషామతల్లియొక్క బహువిధవిలాసములకు నీ హేమాబ్జనాయికాస్వయంవర మొక యుదాహరణము కాఁగలదు. పదము లతిసరళములు, కాని భావము గంభీరము. సంభవము లతిసంకటములు, కాని మనోహరముగ వర్ణితములు, జాను తెనుఁగు పదగుంభనతో శృంగారరసతరంగితకథాసందర్భ

ముతో నిట్టి మనోహరకావ్యఖండమును సృష్టించి కవితావైశిష్ట్యమును చాటిన మన్నారుదేవనాయకుఁ డాంధ్రపాఠకలోకముచే వేనోళ్లఁబొగడఁ దగినవాఁడనుటలో నత్యుక్తి లేదు. జాను తెనుఁగుయొక్క సంపూర్ణవికాస మును, నాటి శృంగారహాస్యాదిరసగర్భితకావ్యానుభూతిఁ గోరువారికిని నీ హేమాబ్జనాయికాస్వయంవర మొక యనితరసాధారణమైన విందు.

పరిష్కరణము :

ఈ సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయములోని M. 675; D. 674. సంఖ్య గల యేకైక తాళపత్రప్రతియే యీ ముద్రణమునకు మాతృక. వ్రాఁత చక్కగను శుద్ధముగ నుండి తప్పు లధికముగ లేకుండుట పరిష్కరణమున కధికముగఁ దోడ్పడినవి. మాతృకాగతములగు పాఠములు దిద్దఁబడిన చోట్ల యథామాతృకాపాఠములు క్రింద (foot note) నివ్వఁబడియున్నవి. ఇట్టి యపూర్వమగు గ్రంథమును బరిష్కరింప నన్ను నియమించినందులకు సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయనిర్వాహకసంఘ గౌరవకార్యదర్శి యగు శ్రీయుత యస్. గోపాలన్, B A: B L: గారికి నా మనఃపూర్వకాభివందనముల నర్పించుచున్నాను. తెలుగు ముద్రణమునందుఁ బరిపూర్ణానుభవము గల "రత్నం ప్రెస్" నందీగ్రంథము ముద్రింపఁబడుట ముదావహము.

శుభమస్తు.

సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు. 16-7-1956

విఠలదేవుని సుందరశర్మ

శ్రీరస్తు.

శుభమస్తు.

హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము

(యక్షగానము)

మన్నారుదేవవిరచితము

సీ. శ్రీరమణీసముజ్జృంభమాణకటాక్ష
హారమణీలసద్భాసురవక్ష !
వార్తాచమత్కార వైభవప్రదనామ !
మార్తాండమండలమహితధామ !
మాణిక్యకేయూరమండితభుజదండ !
చాణూరగర్వశిక్షాప్రచండ !
తంజాపురాధిప స్తవనీయచారిత్ర !
కంజాతపత్రసంకాశనేత్ర !

గీ. ద్వారకాధీశ ! కాంచనవననివేశ !
పాకరిపుమిత్ర ! చంగమలాకళత్ర !
మముఁ గటాక్షించి శుభలీల మనుపు జాల
రాజగోపాల ! రాధికారతివిలోల !

పరాకు స్వామి !

ద్వి. శ్రీరాజగోపాల ! జితదైత్యజాల !
నారద స్తుతిలోల ! నవనీయలీల !
ఫుల్లాంబురుహనేత్ర ! పుణ్యచారిత్ర !
ఉల్లసన్మణివేత్ర ! యుర్వీకళత్ర !

బాణబాహువిదార ! సర్వాత్మోద్ధార !
వేణుగానవిహార ! విబుధమందార !
కాళీయమదభంగ ! ఘనకృపాపాంగ !
నీలవర్ణ ! శుభాంగ ! నిగమాంతరంగ !
రక్తాబ్జవల్లీశ ! రమ్యప్రకాశ !
భక్తచిత్తనివేశ ! భానుసంకాశ !
నారీమనోహారి ! సత్యశృంగారి !
కారుణ్యగుణహారి ! కౌస్తుభధారి !
గజరాజసంరక్ష ! కంసవిపక్ష !
విజయరాఘువుదేవ ! వినుతప్రభావ !
నీ పట్టిపట్టినై నెగడిన నన్ను
జేపట్టి రక్షించు చెండలంకార !
కనకాంబురహావల్లి కాంతామతల్లి !
నను గన్నతల్లి ! యానతకల్పవల్లి !
కడలిరాజుకుమారి ! కలిమిమిటారి !
వెడవిల్తుగన్నమ్మ ! వెలలేని సొమ్మ !
తళుకు బంగరుబొమ్మ ! తావులరెమ్మ !
చెలువమన్ననికొమ్మ ! చెంగమలమ్మ !
నిరతంబు భావింతు నిన్నె సేవింతుఁ
గరుణమీరఁగ నన్ను కడు గటాక్షింపు
హరిదళవాయి ! సర్వాభీష్టదాయి !
పరమవైష్ణవధుర్య ! పావనచర్య !
సూత్రవతీనాథ ! సుగుణసనాథ !
చిత్రచారిత్ర ! యాశ్రితపద్మమిత్ర !
కరమున రాణించు కనకవేత్రమున
దురితంబు లన్నియు దొలఁగింపవయ్య !

వ. అని వినతు లొనర్చి యనంతగురుల కనంతనమస్కా
రంబు లాచరించి పంచాస్త్రజనకుని పంచాయుధాంశుల
నుతించి, పన్నిమీఁద బన్నిద్దరాళ్వారుల నిత్యసూరుల
నారాధించి వాల్మీకిముఖకవుల నాదరించి కుకవిలోకంబు
నిరాకరించి యతులితాశ్చర్యతపస్సమృద్ధు లగు శతక్రతు
శ్రీనివాసతాతాచార్యులకు గంభీరసూక్తుల సంభావన
మీఱ నమస్కరించి నిజవంశకర్తయై వార్తకెక్కు చెవ్వ
భూభర్తను గీర్తించి తనకు ప్రపితామహుని మహా
మహుని కీర్తిసమృద్ధపరార్థ్యాగ్రముని యచ్యుతార్యాద్రుల
నభినుతించి తనదు పితామహుని యభినవభోజుని రఘు
నాథజననాథభోజుని సన్నుతించి శాశ్వతైశ్వర్యంబున
వెలయుచు విశ్వవిశ్వంభరాచక్రం బాచంద్రతారార్కం
బుగా బాలింపుచు చాల వర్ధిల్లుచున్న తనతండ్రి యగు
విజయరాఘవభూపాలచంద్రుని యుదారపదారవిందంబు
లకు వందనంబు గావించి యతని యనుమతి గాంచి
హెచ్చుగా వెలసిన యల చినచెవ్వయాచ్యుతాధిప ప్రపౌ
త్రుండును రఘునాథజనాథపౌత్రుండును విజయరాఘవ
భూపాలకప్రియపుత్రుండును రాజగోపాలకాంబికాగర్భ
కలశజలధికువలయమిత్రుండును, అతులకనకతులాప్రముఖ
నిఖిలమహాదానదీక్షాధురీణుండును, అనేకాగ్రహారప్రతి
ష్ఠాపనప్రవీణుండును, విజయరాఘవాభ్యుదయాది ప్రబంధ
నిబంధనచాతురీధౌరేయుండును, అతులితపితృభక్తిగురు
భక్తిభాగధేయుండును మహితానుభావుండును నగు
మన్నారుదేవుండు భువనస్తవనీయంబుగా భావణించు
శృంగారరసగర్భసందర్భవిభాసురం బగు హేమాబ్జనాయికా
స్వయంవరం బను నాటకంబునకు కథాసంవిధానం బెటు
వలెను.

ద్వి. వరకవీంద్రులు మెచ్చ వసుమతిమీఁదఁ
దిరమగు నమరావతీపురం బనఁగ
బాగైన నెఱసంటపంటవాల్గంటి
పై గోవరతనాల పడకం బనంగఁ
బట్టైనదిక్పాలపట్టణంబులకు
పట్టంపు మెఱుఁగుసిద్దపు టద్ద మనఁగఁ
బ్రజలకు కన్నులపండువుల్ సేయు
గుజరాతికెంపురాఁగుంపు రాణించు
మెచ్చులగోడల మేటికేటి
పచ్చలమేడల బటువుసిలంపు
నిగరాలకోటల నింపుచెక్కడపు
మగఱాలపేటల మానికంబులను
దీరినవీథులఁ దేజంబుచేత
మీరిన జోదుల మేలి[1]కడాని
తేరులచేత ముస్తీదైన మస్తు
గారులచేత చొక్కపు విరిదేనె
కొలఁకులకెలఁకుల కొత్తనెత్తావి
కలువలచలువల కలికిరాచిలుక
పలుకులకులుకుల పటువీరభటుల
కలుములబలుముల కవిబుధోత్తముల
మాటలతేటల మరులుబుట్టించు
బోఁటులనీటుల పొలుపొంద రాయ
బారులబారుల బ్రహ్మజ్ఞులైన
పారుల పౌరుల భాసురం బగుచు

1. కడాణి.

జగతీసతీమణిచరణనూపురము
గగనసదస్స్పృక్కనత్కాంచనగోపురము
శరధికన్యావిలాసముల కాపురము
ధర నొప్పు దక్షిణద్వారకాపురము.

వ. ఆరాజధాని పాలించు వేయంచులమైన వేల్పు విజయ రాఘవుపాలివేల్పు కన్నెలకన్నుదోయివెన్నెలపుల్గుల వలపించు కలువలరేడు కరుణారసము వెదచల్లు కడకంటి చూపులవాడు రాధావధూమోహనశీలుండు రాజగోపాలుండు చెలువుమీఱ పదియాఱువేవురు చెలువలు గొలువ కొలువుకు వచ్చె నట యెట్టులనెను.

పదం - మధ్యమాది - ఆది.

కొలువుకు వచ్చెను గోపాలదేవుండు
చెలువైన రతనాలకొలువు కూటము జేర 1
బంగారుచాయల బాగుమీఱిన యట్టి
చెంగోలు కెంగేల చెలువుగా బట్టి
రంగుగా శిగను సంపంగిసరులు జుట్టి
పొంగుచు హాయిలుగా బురుసారుమాలు గట్టి. 2

వ. ఈదారి రాజగోపాలశౌరి చెలువుబొంగార కొలువుశింగారమై పదాఱువన్నెబంగారు కొలువుకూటంబునకు వచ్చి యందు చెన్నొందు వినూత్ననవరత్నసింహాసనంబు జేరి చెలువుమీఱి సుఖువుపట్టుగద్దియపై గూర్చుండి యిరుగడల పదియాఱువేవురు చెలువలు గొలువ నొక్క చక్కని కొమ్మను చొక్కపుమాటల దేలింపుచు నొక్క జక్కవగుబ్బెతకు పుక్కిటివిడెము పాలింపుచు నొక ముద్దులగుమ్మనుద్దులకు సొక్కుచు నొక యిందుముఖి

మోహావివిందుడై మొక్కుచు నొక్క యింతిచెక్కిలి గోట జేయుచు నొక సన్నుతితో నవ్వుచు పెరజేయుచు, నిత్తెజంగున శింగారలీలల దేలుచున్న జంగాహమన్నారు తన చెంగట నున్న యొక యంగనను జూచి యే మనుచున్నాఁడు.

గోపాలుని మాట :— రావె ఓ జవాజరి ! మననాటకశాల లోని పెరుమపాత్రను రప్పించవే.

జవాజరి మాట :— ఓ స్వామి! అలాగె తోడి తెచ్చేనయా!

వ. అని పలికి యాపెలువ బిలువ నయ్యంగజజనకుని చెంగటికి సంగీతమేళంబుతో నొక యంగనామణి వచ్చె నట యొటువలెను.

దరువు - బిలహరి - ఆది.

సంగీతమేళంబు జత జేసుకొని యొకతె
శృంగారనాయకుని చేర వచ్చె నపుడు.

వ. ఈరీతి జేరి యా నారీతిలకం బాకనకవనవిహారునకు జోహారు జేసె నట యొటువలెను.

మొక్కేను మొక్కేనయా చక్కనిమన్న !

వ. ఇక్కరణి మొక్కిన యక్కనకాంగితో చక్కని మన్నఁడే మనుచున్నాఁడు.

స్వామి మాట :—రావే ఓబాలిక ! ఇంచుక సేపు పదకేళిక వినుపించుమా.

—: అంతర్నాటిక :—

చెలి యాడేమాట :— ఓస్వామి ! మహాభాగ్యము, ఆలాగే నేర్పిన యట్లు వినిపించే నయ్యా !

వ. అని సంభావించి మాణిక్యకలికాబోణి కుసుమాంజలి యొసఁగె నట యెటువలెను.

—: కేళిక వినుపించే పాత్ర చదివే శ్లోకం :—

" రాజగోపాయ విజయరాఘవాభీష్టదాయినే
రాజద్గుణకలాపాయ రచయే కుసుమాంజలిం "

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వధూటి విరచితకుసుమాంజలియై రంజిలి యాకంజలోచనుని మొనసి జేరి యొనసిమీరి దరువుల హాయువుల పాటలసీటుల పలుకులకులుకుల కన్నులసన్నల వన్నెమీరి కొంతసేపు వింతకోపులయేపుజూపునైపుణి గనుపించ పదకేళిక వినుపించె నట యెటువలెను.

పదం - తోడి - - ఆది.

వలచినదాన నంటూ నావాదు సేసేవు
చెలువమన్నారు మొక్కేరా చెలిమితో నన్నేలుకోరా. 1
సారె వేడుకొన్నా రాక చలముసేతురా యిందాఁక
జోకార ! నాపై దయలేక యలయించేవేమి పరాకా 2

వ. ఇటువలె నటించిన యల పాటలగంధియాటపాటలకు మెచ్చి మెంచదగు రతనంపుసొమ్ములు కాంచనాంబరమ్ములు బాలించి లాలించి నారీమణులతో పేరోలగం బుండె నట యెటువలెను.

వ. ఈ చెలువున నిండుగొలువున నుండు చెలువఖాణంపు కంఖాణంపు తేజి నెక్కు జేజేవజీరుసమ్ముఖమ్మునకు సమ్మదమ్మున నవసరమ్ములవారు వచ్చి రట యెటువలెను.

దరువు - ముఖారి - రూపకం.

బంగారుమన్నారు చెంగటికి వచ్చిరి
పొంగుచు నవసరమ్ములవార లప్పుడు.

వ. ఈరీతి జేరిన యవసరమ్ములవా రానవసరోజాక్షునితో నవసరోచితవార్తల నే మనుచున్నారు.

అవసరాల మాట :— స్వామీ! దేవాధిదేవ! పరాకు! తామరచూలిమొదలైన దేవతాధీశులు దేవరసమ్ముఖమ్ము పొడఁగనఁ దలంచి వచ్చి కాచుకయున్నారు స్వామిచిత్తం.

గోపాలస్వామి మాట :— అలాగే వాండ్ల రప్పించరోయి!

వ. అనిన విని వారు బిలువ చెలువమర చెలువమన్నని కొలువునకు నలువమొదలైన తెలుగంటిదొరలు వచ్చి రట యెటువలెను.

దరువు - సారంగ - ఆది.

జలజభవుఁడాదియౌ సకలదేవత లెల్ల
చెలువమన్నారు కొలువుకు చేర వచ్చి రపుడు.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యవ్వేల్పువజీరు లాజగద్గురువుకు హారువుగా మొక్కి రట యెటువలెను.

దేవతల మాట :— మొక్కేము మొక్కేమయా
చక్కెర విల్తునిం గన్న సంపంగిమన్న!

వ. ఈచందంబున వందనంబు లొనర్చు నరవిందభవపురందరాదిబృందారకవీరుల వేరువేర జూపి కటికవారు వారివారి పేరుపెంపు లెచ్చరించి రట యెటువలెను.

—: కటికవారు చదివే పద్యం :—

సీ. పరమేష్ఠి యదె నీకు ప్రణతు లొనర్చెని
రాజగోపాల ! పరాకు దేవ !
సంక్రందనుఁడు నమస్కారంబు చేసేని
రాధికాలోల ! పరాకు దేవ !
హవ్యవాహనుఁడు నీ కంజలి గావించె
రాజీవనేత్ర ! పరాకు దేవ !
దక్షిణాశేశుండు దండంబు పెట్టెని
రతిరాజజనక ! పరాకు దేవ !

గీ. నైఋతుఁడు నీకు సల్లా మొనర్చె దేవ !
వరుణవాయుకుబేరులు వందనములు
చేసి యీశానముఖ్యులై చెలఁగు సురలు
నీకు మొక్కెద రయ్య ! పరాకు దేవ !

వ. అని కంచుకులు విన్నవింప మన్నారుసామి వేలుపు మన్నీల మన్ననమీర చేసన్నల నుచితరత్నఖచితపీఠమ్ముల గూర్చుండ నియమించి దయమించి మంజులకటాక్ష విలాసంబుల మందహాసంబుల గారవింపంగ నుప్పొంగి వారలలో తద్దయు పెద్ద యగు విరించి హరిం గుఱించి యే మని కొనియాడుచున్నాఁడు.

ది. జయ రాజగోపాల ! జయ రమాలోల !
జయ చంపకనివాస ! జయ చారుహాస !
జయ రుక్మిణీనాథ ! జయ దివ్యబోధ !
జయ సత్యసంకల్ప ! జయ భోగితల్ప !

ఆనారదసనందనాదిమానులకు
మానసవిధిసమాధిమార్గమున
జక్కని చక్కని చిన్మయమూర్తి !
మొక్కేము మీపదాంభోరుహంబులకు
కదిసి నీ సముఖంబు గాంచిన యపుడె
కొదవలు దీఱె మాకోర్కె లీడేఱె
నీ కసాధ్యం బేమి ? నేఁడు మామనవి
చేకొని రక్షింపు చెలువమన్నారు !

వ. అనిన విని ప్రసన్నుండై రాజమన్నఁ డారాజీవగర్భాదు
లగు జేజేవజీరుల జూచి యే మనుచున్నాఁడు.

పదం – సావేరి – ఆది.

నేమమా సురలార ! చేరవచ్చిన కార్య
మేమి ? మాతో దెల్పుఁ డీవేళ మీరు. 1

ఇందఱు వచ్చుచందము ముందుగా దెలిసినాము
మందలింపుఁ డైనను మక్కువ మీర. 2

ఎంతటి పనికైన యే గల్గ మీకింత
చింత యేఁటికి కోర్కె చేకూర్తు నిపుడె.

వ. ఈ చందంబున నందనందనుండు మందలింప నుల్లంబున
నుల్లాసంబు పల్లవింప నల్ల దేవతావతంసు లాకంస
వైరితో నే మనుచున్నారు.

పదం – పంతువరాళి – ఆది.

విన్నపము గల దొకటి వివరించెదము మేము
మన్నించి చిత్తగింపు మన్నారుదేవ ! 1

నిను సమ్మానంబున సేవించి సేవక వరా
మనవి జేకొనవయ్య మాపాలిగన్నయ్య ! 2

అమృతాబ్ధి మథియించి యామరేంద్రుల కెల్ల
నమృతము బాలించి యాదరింపవయ్య ! 3

వ. అనిన విని యపారకృపారసతరంగంబు లంతరంగంబున
తుఱంగలింప విహంగపుంగవతురంగుండు వారి మనవి
నంగీకరించి యే మనుచున్నాఁడు.

—: గోపాలస్వామి చదివే పద్యం :—

క. అమృతజలధి మథించి యయ్యమృతరసము
విందుగావింతు మీకు నోవేల్పులార !
యిందుకై యింత సందియంబేల ? నిపుడె
చేరుదము రండు కలశాబ్ధితీరమునకు.

వ. అని లాలించి యభయమ్ము బాలించి యావేల్పుల
దోడ్కొని వేడ్కతో గోపాలదేవుఁ డాపాలమున్నీటి
చేరువకు జేర వచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు - సౌరాష్ట్రి - ఆది.

చెలువమన్నారుసామి జేజేలు గొలువఁగా
కలశాబ్ధిచెంగటికి కదలి వచ్చె నపుడు.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చి యచ్యుతుండు చెంగట నున్న కటికి
వారిం జూచి యే మనుచున్నాఁడు.

స్వామి మాట :- రారోయి ! కంచుకులార ! ఈక్షణంబె
రాక్షసుల నీకడకు దోడితేరోయి.

కటికి మాట :- ఓస్వామి ! అలాగే తోడి తెచ్చేమయా !

వ. అని పలికి యాకటికివారు బలువ సముచితసంరంభంబుతో నముచి జంభ నికుంభ శంబర హేతి ప్రహేతి కాలనాభ పౌలోమ కాలకేయ నివాత కవచాదిదైత్యవీరు లభంగుర సంగరశూరులు జలధిమథనాయత్తచిత్తులై భుజబలో న్మత్తులై యచ్చటికి వచ్చి రట నెట్టువలెను.

జతి - దరువు - నాట - ఆది.

చేకత్తు లెగజిమ్ముచు చెలఁగి మీసాలు దువ్వుచు
కేకలువేసి నవ్వుచు మూకలుగూడి
భీకరాకారులైనట్టి బిరుదురక్కసవజీరు
లాకలశాబ్ధిచెంత నున్న వారి జేర వచ్చిరి.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చునప్పు డప్పొలడిందిబలుదండిమగ లాండ్రోరులు తమలో దా మే మనుచున్నారు.

—: రాక్షసుల మాటలు :—

ఓరె ! ఇప్పుడు మన మేడకు వస్తావుండాముఠా ?

మరొకండు :- ఏరా ఓరె ! మరిస్తివి, ఆపాలసంద్రం దేవ ళ్లంతా మథియింస్తా వుండారంట, మనకు యిప్పిం శేమంటా కిచ్చమ్మ పిలిపింశె గదరా !

మరొకఁడు :- కిచ్చమ్మమాటలు ఓరె ! నమ్మరాదురా, ఓరె! అందుకు దోడు జంబారిగాఁడు కూడినాఁడురా, దొరకిన అమృతం లంకిం చుక పోదుత్తా ! ఓరె ! వాండ్లంతా విన పాలవిత్తులు వోటిరా వార్ని నమ్మ రాదురా !

మరొకఁడు :- ఆంహా ఓరి ! నాముండఊనా ! గద తీసు
కొనే వేయనా !

మరొకఁడు :- ఓరి నన్నేల కొట్టితివిరా ?

మరొకఁడు :- నువ్వా, నువ్వు దాదొంగ్రడా ! నీ పేరుదా
యేమిరా ?

మరొకఁడు :- నేనా నాపేరా ! నీవే నేదా.

మరొకఁడు :- నన్ను నీవంటూవుండావా
ఓరె ! వీనికి వెఱ్ఱిబట్టె నేమో !

మరొకఁడు :- ఓరె ! నాతోడు నాకు వెఱ్ఱిబట్టె, నీ కెట్లా
దెలిశెరా! అహాహా ! శబాసు వగకంటివిలె.

మరొకఁడు :- నీకన్నా వెఱ్ఱివాఁడ గనక నాకు దెలిశెరా.

మరొకఁడు :- ఇప్పు డిప్పుడుదా వీనికి వెఱ్ఱి పోఁకుతా
వస్తా వుండది.

మరొకఁడు :- ఓరె ! అందుకేమాయరా మనచాత
గాదంటరా ! రారా !

వ. ఇవ్విధంబున బలుకుచు వచ్చిన యవ్వియచ్చరవైరు
లచ్యుతునకు సముల్లాసంబున సల్లాముజేసి రట యెటు
వలెను.

దరువు - పంతువరాళి - అట.

సల్లాము సల్లామయ్యా సంపంగిమన్న !
సల్లాము సల్లామయ్యా !
వల్లవీమోహనాకార ! వసుదేవకుమార !
(సల్లాము సల్లామయ్యా !)

వ. అనిన విని కనకవసనవినేత యాదైత్యవ్రాతంబు జూచి కౌతుకంబున నేమనుచున్నాఁడు.

గోపాలస్వామి మాట :-రారోయి ! దైత్యవీరులార ! మీర లమరులతో సరిగాగ నమృతరసంబు సమసుకొందురు గాని, యీసుధాజలనిధాన మథనంబునకు పెన్నుద్దులై యుండరోయి !

రాక్షసుల మాట :-ఓస్వామి ! మహాభాగ్యం, ఆలాగే ఆనతిచ్చిన బుద్ధి విని నడుచుకునేమయ్యా !

వ. అనిన విని వారి నాదరించి యామురవైరి సురవీరుల జూచి సమ్మదంబున నమ్మహార్ణవం బేమని వర్ణింపుచున్నాఁడు.

—: గోపాలస్వామి చదివే ద్విపద :—

శ్రీకరం బగుచు న శేషసత్వముల
కాకరం బగుచు దివ్యారామతతుల
భవ్యమై సనకాదిపరమయోగీంద్ర
సేవ్యమై సరిలేని చెలువంబు బూని
కిన్నరగంధర్వగీర్వాణయక్ష
పన్నగచారణప్రముఖు లెల్లపుడు
బహువైఖరులు మించ పడఁతుల గూడి
విహరించు మణిమయద్వీపముల్ గలిగి
కుటిలతుంగతరంగఘుమఘుమారావ
పటలిచే మీరు నీపాలమున్నీరు
పంటలజవరాలి బటువుముత్తియపు

గంటలమొలనూలికరణి రాణించి
చూడ్కికి కడు నింపుసొంపు ఘటింపు
వేడ్క గన్గొంటిరే వేలుపులార !
గరిమ సయ్యమృతంబు గైకొన బూని
సరిలేని యిమ్మహాజలరాశి డాసి
మన మందఱము గూడి మథియింత మిపుడె
మనమందరము వెంట మనసు రంజిల్ల.

వ. ఈ చందంబున చిందంబుదాలుపు వేలుపు మందలింప నానం దంబు గందళింప గొండ్రును సురాసురవీరు లమందరయం బున మందరనగంబు జేర వచ్చి రట యెటువలెను.

దరువు - శంకరాభరణం - ఆది.

అసురులు దివిజులు అట్టహాసములు సేయుచు
మసలుచు జేరి రామందరనగము

వ. ఈ రీతి జేరి వార లుల్లంబు రంజిల్ల నల్ల ధరాధరంబు పెల్లగించుక్రమం బెటువలెను.

దరువు.

ఏలల్లో ! గోపాల !
మందర మెత్తర గోపాల ! ఓరి !
ముందర హత్తర గోపాల ! 1

ఎంత గనమురా గోపాల ! ఈ
వింత[1]నగమురా గోపాల ! 2

చేతుల నానర గోపాల !
జాతులు మానర గోపాల ! 3

1. గనము

జరిగి పోకురా గోపాల! ఇది
ఒరగనీకురా గోపాల! 4

వ. (ఇక్కడ వాఁడు పాడే మాట):—ఓరె! ఓరె! పెల్లగిలెరా పెల్లగిలెరా ఓరి! వస్తుందిరా! వస్తుందిరా!!

దరువు.

నన్నలు వేయర గోపాల!
నన్నిటు డాయర గోపాల! 5

సరసుకో గదరా గోపాల! దీని
సరసకె పదరా గోపాల! 6

చాల నొప్పురా గోపాల! యీ
మూల దిప్పరా గోపాల! 7

కడలికి జేర్పర గోపాల! నా
బడలికి దీర్పర గోపాల! 8

వ. ఇవ్విధంబున పెల్లగించిన యల్ల ధరాధరం బసురవిసర సహితంబుగా సురప్రకరంబు సుకరంబుగా దెచ్చిన క్రమం బెటువలెను.

దరువు – కేదార – అట.

మందర శైలంబు మహిమచే గైకొని
కొందఱు బృందారకులు దెచ్చి రపుడు.

వ. ఆ సమయంబున వాసుదేవుండు దలంప వాసుకి తన నిలయంబు వెడలి ప్రళయకాలానలజ్వాలాభీలవిషదంష్ట్రాకరాళ వదనుండై యచ్చటికి వచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు - రేవగుప్తి - ఆది.

ఘోరవిషధారలు గురియు కుటిలముతొ కోరలతో
వారిజాక్షుని చెంతకు వాసుకి వచ్చె.

వ. అవ్విధంబున వచ్చిన యవ్వాసుకినిం జూచి సురాసుర వరులు బెదరి పటాపంచలై పారి రట యెటువలెను.

బ్రహ్మ మాట :- ఓయి ! సురాసురలార ! బెదరక వాసుకిని దెచ్చి తరితాడుగా హావణించరోయి !

—: దేవతలున్ను రాక్షసులున్ను అనుకొనేమాటలు :—

ఒకఁడు :- ఓసామి ! దీని విసానకు దప్పిగద మాక మృతము గావలె మే మటు రా వెఱతుము పోరయా !

మరొకరు :- ఓరి ! యిదెంత పాముర అప్పా ! చేర వెఱపౌచున్నదిరా, కిచ్చమ్మ దీనిచేత కరపించ పిలిపించె నేమో ! మనముల.

మరొకరు :- ఓరి ! కిచ్చమ్మకు మంత్రం కద్దురా కాఁగానే వాఁడు యేవేళా పాముమీఁదనే పడుకున్నాఁడు. వానికి భయం లేదు.

మరొకరు :- ఆమంత్రం బొమ్మదేవరా నేర్చుకొన్నాఁడేమో ! కాఁగా భయం లేక దగ్గఱనే వున్నాఁడు.

మరొకరు :- ఓరి ! నాకున్ను పాముమంత్రం వచ్చురా యిదుగో పట్టుకవస్తునాను చూడు.

వ. : అని పడెను.

మరొకఁడు :— ఓరి ! ఆపడ్డవాణ్ణి లేవనెత్తరా లేవ
నెత్తరా.

బ్రహ్మ మాట :—ఓయి ! సురాసురలార ! యీపాముస
మేము తడకట్టినారము మీరు వెఱవక
రారోయి !

—: రాక్షసులున్ను దేవతలున్ను అనుకొనేమాటలు :—

ఒకఁడు :- ఓరి ! యింతమంత్రవాది కొడకవు ఆపాము
వద్దికి చేగు చూతాం దూరాన నుండి సుద్దులు
చెప్పేవు.

మరొకఁడు :- ఓరి ! యిసంతపట్టున్ను యింద్రుండు చేసే
వగలు, వుసురుగలిగితే వుప్పుమ్ముక బ్రతుక
వచ్చును పద పదంద్రా.

బ్రహ్మ :- ఝుడియకు రోయి ! నమ్మి రారోయి !

మరొకఁడు :- అయితే చూతాం రారోయి !

వ. ఆసమయంబున నాసరోజాక్షుండు తనచెంగట మొక్కి-
నిలిచిన భుజంగపుంగవునిం జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

స్వామి మాట :- ఓయి ! వాసుకి యీ సముద్రమథనంబు
నకు నీవు తరిత్రాడుగా నిలవవోయి !

వాసుకిమాట :- ఓస్వామి ! అలాగే కానీవయ్యా !

వ. అవ్వేళ కవ్వంపుఁగొండ నాసుధాజలనిధానంబులోన
నానించి, కాకోదరలోకాధిపతిని నత్తరిత్రాడుగా హావ
ణించి జత్తాయితంబై శూరు లగు దేవదానవవీరులు పొం
కంబుగా నిరువంకల తీరుగా బారుగా నిల్చి రంగదుత్తుంగ

తరంగసంఘుఘుమంఘుమఘోషావిశేషంబుచే దిక్కులు పెక్కటిల్ల మకరనికరంబులు సుడివడ మచ్ఛకచ్ఛపంబులు తడబడ మతంగజంబులు కొట్టుబడ భుజంగమంబులు మొట్టుబడ కల్లోలంబులు హల్లకల్లోలంబులై ఘూర్ణిల్ల నమ్మహాంబుధి మథించి రట యెటువలెను.

పదము.

శ్రీరాజగోపాల! చిత్తగింపు మీ వేళ
గాసంబున చాల కరుణింపు మాపాల
యేతేలో యేతేలో అయ్యా! యేతేలో యేతేలో
బల మొసంగి పలుమారు పనిగొంటి రా మీరు
చెలువొందు దయమీరు చెలువమన్నారు!
సంపంగిమన్న! సరసప్రసన్న!
సొంపొందుచున్న సుగుణసంపన్న!

దేవతల మాట:- ఓరె! ఓరె! మందరపర్వతం ఒరిగెరా! ఒరిగెరా!!

మరొకరి మాట:- ఓరి! చెలువమన్నడు నిలువనెత్తెరా నిల్చెరా! నిల్చెరా!!

వ. ఇవ్విధంబున మథియించు సమయంబున మందరధరాధరంబు క్రిందుపడ గోపాలుండు కూర్మరూపంబు వహించి యద్ధరణీధరంబుద్ధరించి సురాసురసమూహంబునకు వాసుకి దేహంబునకు తానే బలంబు ప్రబలంబు గావించుకతన నప్పుడు కోలాహలంబుమీర జనించు హాలాహలంబు భద్రుం డగు రుద్రుండు కబళించె గనక, ఆవెనక పారిజాతాదినిస్తులవస్తుజాతంబు లాపయఃపయోధిగర్భంబు నుండి యావిర్భవించె నట్టి యెటువలెను,

దరువు - కురంజి - రూపకం.

వెలిమావు చోకంతి వేలుపుటావు
కలువలచెలికాడు కల్పతరువులు
తలఁపుమానిక మమృతకలశంబు కౌస్తుభము
జలరాశిలోనుండి జనియించి వచ్చె.

వ. ఆ సమయంబున నాసుధాజలనిధానంబునుండి శ్రీవి కన
కాబ్జదేవి యవతరించె నట యెటువలెను.

ద్వి. పొంగెడు నల సుధాంభోనిధానమున
రంగదుత్తుంగతరంగమధ్యమున
కనకారవిందంపు గర్భగోళమున
జనియించి దివ్యతేజంబున మించి
నిద్దంపునవరాలు నీలంపురాలు
పొద్దుకూతురిజాలు పోనాడజాలు
జగజంపునిడువాలు జడముడికీలు
సొగసుగల్గిన మేలుచూపుడిల్లాలు
పచ్చపైకపుపంట భక్తులయింట
నిచ్చలు కడకంట నిగుడించు దంట
దిగ్గజంబులబారు దెచ్చుబంగారు
నిగ్గుబిందెలజారు నీరాడగోరు
చిగురాకుఁబోఁడి యాజీనికడాణి
నిగరంపు జిగిమేని నెరదొరసాని
మొలకనవ్వులజోటి ముదితల మేటి
కలికిపల్కుల యింతి కమ్మపూబంతి
చిలుకకౌతుకటారి చికిలిమిటారి
మొలజవ్వనపుచాన యిభరాజయాన

వలపులదీవి పసపంగి నెత్తావి
చెలువంబు గలకొమ్మ చెంగమ్మ యపుడు
కాంచనాంభోజముల్ కరముల మెఱయ
మించు బంగరుచాయ మేనిడాల్ నెరయ
సకలభూషావిశేషము లింపు నింప
చికిలికస్తురిబొట్టు చెలువు రాణింప
నచ్చెరు వంది సురాసురల్ జూడ
నచ్చరచెలులతో నావిర్భవించె.

వ. ఈ విధంబున నావిర్భవించిన యాబాల యాపాలకడలి వెడలి యొయ్యారంబుమీఱ తత్తీరంబు జేర వచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు - రేవగుప్తి - ఆది.

వేలుపు టొయ్యారులు వెయ్యారులు గొలువంగా
బాలామణు లిద్దఱు చేలా గియ్యంగా
పాలమున్నీటినుండి బయలు దేరి హాయిలుమీఱి
జాళువాసెత్తమ్మిజవరాలు వచ్చె.

వ. ఈలాగున వచ్చు పాలమున్నీటిరాచూలి దివ్యతేజోవిశేషంబుచే కన్నులు మిరిమిట్లుగొన నశేషసురాసుర బృందంబులు డెందంబుల నచ్చెరు వొంది నివ్వెరపాటు జెంది చూచుచున్న సమయంబున నల బృందారకసందోహంబుల నెంచక దైతేయవ్రాతంబు విలోకించక వచ్చి యచ్చెరువ నిర్వికారుండై మేరుధీరుండై యున్న చెండలంకారుని జగన్మోహనాకారంబు విలోకింపుచు తదేకాయత్తచిత్తయై యున్న యత్తరి యల కెందమ్మిబిత్తరిముందఱ జేరి వందనంబు లొనర్చి యరవిందభవ పురందరాది బృందారకులు కానుకలు దెచ్చి పొడగని రట యెటువలెను.

దరువు - పూర్వి - ఆది.

పద్మాక్షి మాతల్లి యని పద్మభవుఁ డావేళ
పద్మమాలిక దెచ్చి పద్మకు నొసఁగె. 1

కాలికస్త్రీల మాటలు :- ఓ చెలువలమేలుబంతి! చలువ యిదె పరాకు!

దరువు.

భువనత్రయము నేలు పురుహూతుఁ డా[illegible]
నవరత్న సింహాసనము దెచ్చి యొసఁగె. 2

మాట :- ఓ చంద్రముఖి! యింద్రుఁ డిదె పరాకు!

దరువు.

కెంపురాచాయల సొంపొందు ననలుండు
కెంపులతాళి యొసఁగె సంపదలచెలికి. 3

మాట :- కనకాబ్జవల్లి! అనలుం డిదె పరాకు!

దరువు - బిలహరి - ఆది.

ఇనతనయుఁ డావేళ హేమాబ్జదేవికి
కనుపట్టు నీలాలకడియము లొసఁగె. 4

మాట :- ఓమానినీమణి! భానునందనుఁ డిదె పరాకు!

దరువు.

రక్కసులమన్నె డా రక్తాబ్జవల్లికి
చెక్కడంపుపచ్చల చేసరు లొసఁగె. ౫

మాట : ఓ చక్కనగుబ్బెత! రక్కసరా జిదె పరాకు!

దరువు - కేదారగౌళ - ఆది.

వరుణుఁ డావేళ నయ్యరుణాబ్జదేవికి
సరిలేని ముత్తెలసరులు కానుక జేసె. 6

మాట :- ఓతరుణీమణి! వరుణుం డిదె పరాకు!

దరువు.

గోమేధికపుపావలు గొంచు వచ్చి పవనుండు
హేమాబ్జదేవికి నిచ్చె నావేళ. 7

మాట :-కమ్మకమ్మకొమ్మ! తెమ్మరదొర యిదె పరాకు!

దరువు - గౌడిపంతు - అట.

కిన్నరాధీశుఁ డాకిన్నరకంఠికి
మెన్న దగు కనకాంబరము లెన్నెన్న నొసఁగె. 8

మాట :- ఓరాజముఖి! రాజరాజిదె పరాకు!

దరువు.

ఇగురాకుఁబోణి కాయీశానుఁ డావేళ
మగరాలకమ్మలు మఱి కానుకజేసె. 9

మాట :- ఓశరధికన్య! ఈశానుఁ డిదె పరాకు!

వ. ఈచందంబున బృందారకబృందంబులచే పూజ లంది యానందంబున మించు కనకారవిందంపు టందంపు మచ్చెకంటి పచ్చవింటినెరదొర యరవిరితూపులమించు చూపులకోపుల నాగోపాలదేవుని కనుంగొని పెనంగొనిన దట్టంపు వలపు రెట్టింప చొక్కమౌ నతని చక్కదనంబునకు సొక్కిదక్కి మిక్కిలి యరుదంది మొలకచన్నుల గగుర్పాటు దిలకింప నెమ్మొయి పులకింప చిఱుచెమ్మట దులకింప

నెంతయు సంతసించి తనచెంత నున్న కాంతనుం జూచి యే మనుచున్నది.

పదం - యదుకులకాంబోది - రూపకం.

శ్రీ లొందు రతనంపు చెంగోలువాఁడు
నీలంపుచాయల నెమ్మోనివాఁడు 1

ఈ జగన్మోహనాంగుఁ డెవ్వఁడు? తెలుపవే
ఓజవ్వని! యితని యూరేమి? పేరేమి? 2

కస్తూరి తిలకముచే గనుపట్టువాఁడు
కౌస్తుభ మురముపై గలిగినవాఁడు 3

పొలఁతి! చుక్కలలోన పూర్ణచంద్రునిరీతి
నలవేల్పుదొరలలో నలరెడువాఁడు. 4

వ. అని పలుకు కలిమిబోఁటియు చెలిమిబోఁటియు వెండియు తేట లగు మాట లాడి రట యెటువలెను.

సాంగత్యం - యదుకులకాంబోది - అట.

చెంగమ్మ :- చెలువైన శ్రీవత్సచిహ్నంబు నురముపై
గలిగి రాణించు యీఘనుఁ డెవ్వఁడె? చెలియ!

సఖి :- పొలఁతి! మీనరూపముఁ బూని యానలువకు
తొలుబల్కు లొసఁగిన దొర యీతఁ డమ్మ! 1

మధ్యమాది - అట.

చెంగ :- చెలఁగుచు రతనాలచెండు తనకరమున
నెలమితోఁ బూనిన యితఁ డెవ్వఁడె? చెలియ!

సఖి :- వెలఁదిరో! కూర్మమై వేల్పువజీరుల
వెలయించి మించిన విభుఁ డీతఁ డమ్మ! 2

ముఖారి – అట.

చెంగ :- మోదమున చిఱునవ్వుమురువుచే మెఱసిన
యీ దేవాదిదేవుఁ డెవ్వఁడే? చెలియ!

సఖి :- ఆదివరహమై యసురేంద్రు ఖండించి
మేదినిఁ బ్రోచిన మేటి యితఁ డమ్మ! 3

బిలాహరి – ధ్రువం.

చెంగ :- మెఱుఁగుబంగరు శాలమేలివలెవాటుచే
హాసవుగా విలసిల్లు నతఁ డెవ్వఁడే? చెలియ!

సఖి :- విరిఁబోణి! వింటివా నరసింహమూర్తియై
సురవైరి నణఁచిన శూరుఁ డితఁ డమ్మ! 4

ఆహరి – ఆది.

చెంగ :- కరుణారసము జిల్కు కడకంటిచూపుల
సరిలేక మెఱయు నీసరసుఁ డెవ్వఁడే? చెలియ!

సఖి :- తరుణిరో! వినవమ్మ తను గొల్చు వారికి
వరములు పాలించు గోపాలుఁ డితఁ డమ్మ! 5

వ. అని యయ్యిందుముఖితో సఖి మఱియు నే మనుచున్నది.

పదం – పంతువరాళి – ఆది.

తలిరుఁబోణి! దక్షిణద్వారకాపురిని
చెలువుమీరిన యట్టి చెలువమన్నఁ డితఁడే. 1

వెలఁదిరో! పదియాఱువేవురు జవ్వనుల
వలపించి యేలుకొన్న వన్నెకాఁడే యితఁడు. 2

కనకాంగి ! విజయరాఘవు నింట వెలయుచు
దినము దినము పూజ లందు దేవుఁడే యితఁడు. 3

వ. అనిన విని కమ్మదమ్మిదివాణంపుకొమ్మ తన నెమ్మ
నమ్మున సమ్మదంబు జెంది యమ్మగువతో మఱియు నే
మనుచున్నది.

పదం - కాంబోది - అట.

ప్రేమతో యీ విభుని బిగువుకౌఁగిట నుండు
భామిను లెటువంటి నోము నోచినారో ! 1

తొయ్యలి ! యీతని తొడలపై గూర్చుండు
వొయ్యారు లెంత తపము లొనరించినారో ! 2

జలజలోచన ! యితని జతగూడి యున్నట్టి
కలకంఠు లెంతటి భాగ్యము జేసినారో ! 3

మొలకనవ్వు గులుకు యితని ముద్దుమోము
బొడగన్న వలచి పై కొననట్టి వనితలు గలరె ! 4

ఓయమ్మ ! యీతని హొయలు గనుంగొన్న పుడె
రాయబార మంపని రమణు లున్నారె ! 5

వ. ఆసమయంబున నాసరోజాక్షి రూపరేఖావిలాసంబులు
గనుంగొని సొక్కి యనంగునికి జిక్కి ధ్యానచక్కనిమన్నారు
తనమనంబున నేమని వితర్కింపుచున్నాఁడు.

—: స్వామి అమ్మవారిని జూచేది :—

అవురౌర ! యీసతి యందచందములు
వివరింప నెందును విని కని యెఱుఁగ
తొలఁగక నిలిచిన తొలుకరిమెఱువు
వలె మిటారించె నీ వనితాలలామ

ఈ విలాసంబులు నీమోము సోఁకి
లేవికాసంబు లేమియుంటికి లేదు
తలఁపంగ నిటువంటి తలిరాకుఁబోఁడి
కౌఁగిటకన్న భాగ్యము నాకు గలదె!
ముద్దుగా నీ భామ ముచ్చటలాడి
పొద్దు బుచ్చుటకన్న పుణ్యంబు గలదె!
తొడలపై జేరి యీ తొయ్యలి నన్ను
తడబాటుమాటల తమి రేఁచు టెపుడొ?
ఉరుటు సిబ్బెపుగుబ్బ లురమొల్ల నింక
కదిసి యెప్పుడు దీని కౌఁగిట జేర్తు?
నామనోరథము లెన్నడు నెఱవేఱు!
కోమలి నన్నను గూర్చు వారెవరు?

వ. అని యూహించి మోహించి చిత్తజగురుఁ డిత్తరి యూబిత్తరిపై హత్తిన చిత్తంబుతో చెలఁగు నవ్వేళ పాల మున్నీటిమన్నీఁడు తనముద్దుకన్నియ యగు చెంగమ్మ చెంగటికి కెంగేల నొక బంగారుకమ్మకెత్తమ్మిపూదండ బూని వేసండయానలతో సచ్చుటికి వచ్చె నట యెటు వలెను.

దరువు - శంకరాభరణం - ఆది.

ఇరువంక సదు లెల్ల యింతులై కొలువఁగా
సరిలేని రత్నభూషణములు మెఱయ
మురువుమీరఁగ పాలమున్నీటిమన్నీఁడు
అరుణాబ్జనాయిక సరస జేర వచ్చె.

వ. ఈ చందంబున నిజమందిరంబు వెడలివచ్చి యాకడలిరాజు చాతుఁకిమీఱ నాతఁడి తనకూఁతురి నాదరించి యసమ కుసుమమాలిక యా బాలికకేలి కొసఁగి యే మను చున్నాఁడు.

పదం - శ్రీరాగం - ఝంపతాళం.

రావమ్మ ! ముద్దుబట్టి రత్నాబ్జవల్లి ! 1
తోడికన్నియల గూడి యాడుదువు గాని
యీాడ నొంటి నుండ నేల ! యింటికి రావమ్మ. 2
చెలులు నీవు బొమ్మపెండ్లి సేయుదువు గాని
చెలఁగు నీబంగరుమేడ చేర రావమ్మ ! 3

వ. అని పలికి యాజలధిరాజు తన తనయ యగు కనకాబ్జ దేవిని శ్రీవిని దోడ్కొని వేడ్కమీఱ నిజమందిరంబు జేరె నట యెటువలెను.

దరువు - గుమ్మకాంబోది - ఆది.

మున్నీటిమన్నీఁడు తనముద్దుబట్టినిఁ దోడ్కొని
చెన్నుమీఱ తననగరు జేరె నావేళ.

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వనధిరాజు దోడ్కొనిరా నెంతయు వేడ్కతో నంత హేమాబ్జనాయికాకాంత నిజాంతః పురంబు ప్రవేశించి రత్నాకరుఁ డొసంగిన రత్నసింహాస నంబున చెలులు దాను చెలఁగుచు నుండె, ననంతరకథా సంవిధానం బెటువలెను.

వ. ఆ సమయంబున నాసుధారసంబునకై సురాసురవీరులు భుజగర్వదుర్వారులై మట్టుమీరి యట్టహాసంబులు సేయుచు రోసంబున డాయుచు ప్రాసంబులు జేపట్టుచు

మీసంబులు వడిపెట్టుచు కరవాలమ్ములు బెఱుకుచు కదిసిన వారిపై నుఱుకుచు విజృంభించి ప్రళయకాలాంభోధర గంభీరస్వరంబున గర్జింపుచు తర్జింపుచు రోషద్వేషంబులు నెరయ నన్యోన్యభాషావిశేషంబులు మెఱయించి రట యొటువలెను.

—: రాక్షసుల మాటలు :—

రాక్షసుడు – నికుంభుండు :– ఓరి జంభారి ! అమృతకుంభం బేల కేల నంటేవు ? యీసం రంభంబులు నాముందటనా !

ఇంద్రుండు :– ఓరి నికుంభ ! యెన్ని డంభంబులు జేసెవు నాదంభోళి నెఱుంగవా !

రాక్షసుడు – తారకుఁడు :– ఓరి యగ్ని ! సిగ్గులేక యెన్ని పగ్గెల బొయ్యేవు నిలు నిలువరా !

అగ్ని :– ఓరి తారకా ! మేరమీరక పూరకే నోరు మూయరా.

రాక్షసుఁడు – శంబరుఁడు :– ఓరి దండధర ! యీ చండితనంబు లటుండనీరా !

యముఁడు :– ఓరి శంబర ! నీ యాడంబరంబుల కట్టిపెట్టరా !

రాక్షసుఁడు – సుమాలి :– ఓరి నైరృత ! గొత్తెవలె యేల వెఱ్ఱికూఁతలు కూశేవురా ?

నైరృతి :–ఓరి సుమాలి ! బైసిమాలి యేమి గోణఁగేవురా !

రాక్షసుఁడు - బాణుండు :- ఓరి పాశి ! గాశిపడక తీసి
పోరా !

వరుణుండు :- ఓరి బాణ ! నీమత్రాణ నే నెఱుఁగనా !
నాదు బాణంబుల పాలుగాక తొలఁగిపోరా !

రాక్షసుఁడు - హేతి :- ఓరి పవమాన ! అవమానపడక
యడఁకువతో నుండరా !

వాయువు :- ఓరి హేతి ! నాచేతిహేతి నెఱుఁగవేరా !

రాక్షసుఁడు :- దుందుభి :- ఓరి కుబేర ! నీకు బెరజంపు
మాట లేలరా ?

కుబేరుండు :-ఓరి దుందుభి ! యిందు నీతలకిందు జెల్లునా !

రాక్షసుఁడు - కాలనేమి :- ఓరి యీశాన ! యీశానలో
దగలక నీ దేశానకే పోరా !

ఈశానుండు :- ఓరి కాలనేమి ! యీవేళ నేమి వదరేవు ?
నా శూలంబుపాలు గాక తొలఁగి పోరా !

వ. ఈదారి యాదేవదానవవీరభటులు లారభటులు మీర సముద్భటులై వీరసంవాదం బొనర్చి యీరసంబున సుధారసంబునకై తారసంబై బారు సంఘటించి ఘోర సంగరం బొనరించి రట వెటువలెను.

దరువు - శంకరాభరణం - ఆది.

అమృతముకొఱకై యమరులు నసురలు
సమర మొనర్చిరి సంభ్రమ మమర.

వ. ఈ క్రమంబున విక్రమంబున మీరి సురాసురచక్రంబు లొండొకటి నాక్రమించు సమయంబున సమరవరనిక

రంబుల నిరాకరించి యఖర్వబాహాగర్వదురాపురులై సుధారసంబు హరించ నెంచు నసురవీరుల పంచాస్త్రజనకుండు వంచింప దలంచినక్రమం బెటువలెను.

—: మోహినివచ్చేది :—

ద్వి. ఆసమయంబున నల మన్ననారు
వాసవముఖుల బ్రోవంగ మది నెంచి
సరిలేని తనమేనిచాయను మించు
సరికప్పుకోక్లోప్పుగ నుమారంగ
తనకేతి శార్దంబునారి నెంకోయను
గనుపట్టు పందంపు కనుబొమల్ మెఱయ
తనదైన ప్రథమావతారంబులీల
గనుపించు నిడువాలు కనుదోయి చెలంగ
సతతంబు తా దాల్చు సంపంగిమొగ్గ
వితమున నాసిక విలసిల్లుచుండ
సొగసైన తనదు కౌస్తుభమణికరణి
జిగిమించు కెమ్మోవిచెలువు రాణింప
పరికింప తననాభిపద్మంబురీతి
మురువైన ముద్దునెమ్మోము జెన్నొంద
భావింప తనచేతిపాంచజన్యంబు
కైవడి కంఠంబు కడు మిటారింప
తనవైజయంతికాదామం బనంగ
నొనరెడు భుజలతాయుగ మింపు నింప
జగతి తా దాల్చిన శైలరాజముల
పగిది నబ్బురపు శిబ్బపుగుబ్బ లమర

వనుపొంద తననృసింహాకృతి లీల
గనజేయు సన్నంపుకౌను రాజిల్ల
తిరముగ తానున్న తెలిదీవికీవి
గరిమ బ్రకాసించు కటిచక్ర మమర
తనదైన కూర్మావతారంబుదారి
మినుకులు వెదజల్లు మీగాళ్లు నలర
తనదు చిహ్నములెల్ల తనయంగములనె
గనుపట్ట మోహినీకాంతయై నిలిచె.

వ. ఇత్తెఱంగున జెలంగి నయ్యంగనామణి కారుమొయిలు మఱుఁగు దోఱంగు మెఱుంగు తెఱంగున రంగు దుఱంగ లింపంగా నఱమావిమోవిచందురగావికీవి గమ్ము బొమ్మంచుకెమ్మోవిపై చిఱునవ్వు చెంగలింపంగా నిరుల దెరల విభాళించు కురులపౌరల గుబాళించు విరులసరుల బిసాళించు నెరసామకప్పు కీల్గొప్పు మిటారింపంగా తన రువారంబు లచ్చరమచ్చుకంటుల దుటారింపంగా నాజగ న్మోహిని వచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు – కాంబోది – ఆది.

మురిపెంపు సిగ్గుతోను ముద్దునెన్నడలతో
మెఱుఁగు వాలుచూపుతో మేలిసొగసుతో
చిఱునవ్వు నెమ్మోముతో జిలిబిలి పలుకులతో
మురవైరి యపుడు జగన్మోహినియై వచ్చె.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చి కమ్మదమ్మిదోదుమ్మియెమ్మెకాని నమ్మోహనాస్త్రంబుచందంబున నందంబు మీఱి యావంచనాకాంచనామోద యామోదభరంబు మించ తనయంచ నున్న మించుఁబోణితో నే మనుచున్నది.

పదం - కాంభోది - ఝంపతాళం.

ఇది యేమి వింతయో ! యిపుడు
సుదతిరో ! నామదిని సోద్య మయ్యెని. 1
వెలఁదిరో ! వీర లెవ్వారో ? వీరు
కలహింపుచున్నట్టి కారణ మదేమో ? 2
ఓరమణి ! వీరి జగడములు
వారింపఁగా నేర్పువార లెవ్వారో ! 3

వ. అని పలుకు మ[illegible]రాయల సకల[illegible] కుటిల కుంతల యీ మనుచున్నది,

పదం - మధ్యమాది - ఆది.

వెలఁది ! దేవదానవవీరులే వీరు
కలహించెద రమృతముఁ గైకొనఁ బూని. 1
చెలరేఁగి రక్కసులు జేజేల నదలించి
యల సుధ తాము జేకొనఁ దలఁచియున్నారు.

వ. అనిన విని యావన్నెలాఁడి యాకన్నులకలికితో నే మనుచున్నది.

పదం - కాంభోది - అట.

పందెము గద్దా ఓ చెలియ ! పందెము గద్దా !
అందచందములచే నసురుల నెలయించి
విందుసేతు నమృతము వేల్పుల కెల్ల. 1
నీవే మెచ్చేవు ఓ చెలియ ! నీవే మెచ్చేవు
కావరంబున మించు కడిఁదిరక్కసుల
భావముల్ గరఁగింతు హావభావముల. 2

వ. ఈరీతి బలికి యా నారీతిలకంబు తన యందచందంబులకు సొక్కి డెందంబున నాశ్చర్యంబు నొందు సురాసురబృందంబుల వివాదంబు నిజకరారవిందంబున వారించి మోదంబున వారితో నే మనుచున్నది.

పదం – కేదారగౌళ – ఆది.

రారోయి ! వేలుపులార ! రక్కసులార !
యీరీతి పోరాడ మేరగాదు మీకు. 1

ఇందఱి కే నమృతంపువిందు గావింతు
నిందుకై సందియమేల ? యే వింతదాననా ! 2

మనసున నిటువంటి మచ్చరంబులు మాని
యనురక్తి మీరంద ఱొకరికై యాదరింపరాదా. 3

వ. అని యొడంబడఁ బలికి యాకలికిచిలుకలకొలికి తొలువేలుపుల నల వేలుపుల నిండువేడుక రెండు తెఱఁగుల నేర్పుమర నేర్పరించి యసురవీరుల తనవిలాసంబుల నెలయించి సురవరులకు సుధారసం బొసంగి వెలయించె నట యెటువలెను.

దరువు – కల్యాణి – రూపకం.

రమణీమణి దనుజుల భ్రమయించి యావేళ
నమరవీరుల కెల్ల నమృతము నొసఁగె

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వధూరూపంబునఁ జూపట్టి పరిహాసదరహాసవిలాసంబుల దైతేయనికాయంబు నెలయించి సొలయించి సారసుధారసధారల బృందారకబృందంబులకు విందు గావించి వారికి పారిజాతాదిసమస్తవస్తుజాతంబు లొసంగి

తాను నిజరూపంబు బూని నిస్తులప్రభంబగు కౌస్తుభంబు కరంబు వేడుకనురంబున హత్తించి యుత్తరి మత్తులగు దైత్యవీరుల నవక్రచక్రధారల నుక్కడంచి యల వాసుదేవుఁ డాసరోజభవవాసవాదుల నిజనివాసంబులకుఁ బంచి తాను నక్షణంబె దక్షిణద్వారకానగరవరంబు జేరి మంతనంబున నంతఃపురంబునఁ జెలువల గూడి కొలువై యుండె ననంతరకథాసంవిధానం బెటువలెను.

వ. అంత హేమాబ్జనాయికాకాంత యేకాంతంబుగా నిజాంతఃపురంబునం దొక యిందుకాంతవేదికాంతరంబున నందంపు గందంపు మానిదండ నుండి యానందనందనుని యందచందంబులు డెందంబున దలంపుచు నిలుపరాని వలపు పొలుపునఁ దాళజాలక జాల కలఁగి యొక నీలనీలాలకతో తనముచ్చట విచ్చనవిడిగాఁ దెలిపె నట యెటువలెను.

పదం – కాంబోది – ఆది.

మన్నారుసామిపై మాటికి నే నేల? మరులుకొంటినే
చెలియ!
ఎన్నరాని ప్రేమ వాని చక్కదన మే నేల? కనుఁ
గొంటినే! 1

కనుఁగొన్నయప్పటనుండి నానెమ్మన కాఁక హెచ్చెనే
చెలియ!
ననవిల్తుఁ డంతలో చాలా మచ్చరించి నాపై దాడి
వచ్చెనే. 2

హృదయేశుఁ గలయక యింతిరో! యీ రేయి యెట్లా?
తెల్లవాఱునే చెలియ!
మ్రుదిత! వానిమోవి తేనె లానక యెట్లా? ముచ్చట
లీడేరునే. 3

వ. అని వెండియు నల నిండుజవ్వని తనదండ నున్న వేదండ
గమనతో నే మనుచున్నది.

పదం - భైరవి - ఆది.

మగువరో ! వినవమ్మ మన్నారుదేవుండు
మన సిచ్చి యెన్నఁడు మాటలాడునో !
చిగురుఁబోణి ! వినవె యాశృంగారనాయకుని
చిత్తము రా సేవసేయు టెన్నఁడో ! 1

చెలువ ! మన్నని జేరి చెక్కిలి గోర జీరి
కులుకుగుబ్బల రొమ్ము గుమ్మ టెన్నఁడో !
చలువవెన్నెలబైట సంపంగిపూదోఁట
చెలి ! వాని కౌఁగిట చెలఁగు టెన్నఁడో ! 2

కలకంఠి ! మన్నారు గారవంబున నన్ను
కళ లంటి సమరతులఁ గలయు టెన్నఁడో !
కలికి ! వాని యురమున కౌస్తుభంపు టుయ్యాలపై
నెలకొని యుపరతుల నలయించు టెన్నఁడో ! 3

పల్లవి.

తాళజాలనే వానిపై మేలుదాననే
బాల ! రమ్మని నన్ను బంగారుమన్నారు
చాల లాలించి వన్నెలు టెన్నఁడో ! 4

వ. అనిన విని యాకాంతను జూచి చెంత నున్న యంతరంగపు
చెలు లామెఱుంగుఁబోణితో నే మనుచున్నారు.

పదం.

కలికిరో ! నీవిట్లా కలఁగేది న్యాయమా
కులకాంతలకు నిది కొదవ గాదటవే ! 1

చెలియరో ! నిన్నటి చిన్నదానవు నీవు
భళి భళి ! నీకింత వలపేల ? నమ్మ ! 2

వ. అన విని హేమాబ్జవల్లి యాభామలతో నే మనుచున్నది.

పదం – ఘంటారవం – ఝంపతాళం.

ఓ వెలఁది ! నావలపు న న్నింత సేయఁగా
నొకరి దూరఁగ నేలనే ?
నావిభుఁడు రాకున్న హితు లెల్ల నహితులై
న న్నేఁచెదరు కంటివా. 1

ఇన్నాళ్లు తన కిరవైన యీకమ్మదామరతే
కన్నులవిల్తు తూపులై న న్నలయించెనే
ఎన్న నాతోఁబుట్టువా యీ చందమామయే
వెన్నెలకాఁకలు వెదచెల్లెఁ గదవే ! 2

వ. అనిన విని యొక లతాంగి భంగ్యంతరంబునఁ జెంగమలా కాంతవంత దీర్చు నుపాయంబుఁ జింతించి యే మనుచున్నది.

—: చెలికత్తె చదివే పద్యం :—

సీ. కోమలి ! వింటివా గుజ్జుగొజ్జఁగి పొదల్
చిన్ని మొగ్గలచేత చెన్నుమీరె
మగవరో ! వింటివా మకరందరసముల
తేలి యాడే నమ్మ ! తెంటిగములు
సుదతిరో ! వింటివా సురపొన్నగున్నల
కోయిలల్ గానంబు సేయఁదొణఁగె
చిత్తరి ! వింటివా పేరెముల్ వారిని
గందంపు గుబ్బలిగాడ్పు రేఁడు

ఆ. వె. చిగురుఁబోణి ! యల్ల శృంగారవన మున్న
చెలువ మెన్నఁ దరమె నలువ కైన
వేడ్క నచట మనము విహరించి వత్తము
గాని వేగ రమ్ము కలికి ! లెమ్ము.

వ. ఇవ్విధంబునఁ బలికిన యవ్వధూరత్నంబు యత్నంబున
కోడ్కొని రా వేడ్కతో నల కెందమ్మిజవరాలు ముందఱ
వెనక కొందఱు చెలువలు గొలువ తెమ్మెర లెదురుకొని
పాదరింప్ల పూవులతావుల కైకానుక లొసంగ శృంగార
వనంబుఁ జేర వచ్చెనట యెటువలెను.

పదం – తోడి – ఆది.

కలకంఠు లిద్దఱు కైదండ లీయఁగా
నెలదోఁటకు వచ్చె హేమాబ్జవల్లి

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వనిం జేరు జవ్వనిం జూచి మచ్చికతో
నెచ్చెలు లే మనుచున్నారు.

పదం – సావేరి – ఆది.

అంగన ! కనుఁగొంటె ఔరౌర ! నేఁడీ
శృంగారవన మెంత చెలువు రాణించె ! 1

పొగడఁగావచ్చు నీపొగడలపెంపు
సొగసాయె కురువేరు జొంపముసొంపు
బుగులుకొను సంపంగిపొంత నె కెంపు
జగిమించె నదె మావిచిగురుల గుంపు. 2

గరిమె మిటారించె గాడ్పుచే మెదలు
సురపొన్న వలగొన్న సొగసుతుమ్మెదలు
అరుదాయె కంతుని యమ్ములపొదలు
పొరువున పొడలుఁ నీయలరులపొదలు. 3

వ. ఆసమయంబున నొక సఖియు నయ్యిందుముఖియు సరసంపు మాట లాడి రట యెట్టులనిన.

పదం - కాంభోది - అట.

సఖి :- తెలివ ! నేఁడిచ్చోట తిలకవిలాసంబు
హరువొందె కనుఁగొంటివా చెంగమ్మ !
చెంగమ్మ :- తిరమైన యదువంశతిలకవిలాసంబె
నిరతముఁ జూచెదనే ఓచెలియ ! 1

సఖి :- ప్రతిలేక రాణించు పాటలవైఖరి
జతమించె చూడవమ్మా చెంగమ్మ !
చెంగమ్మ :- పతివేణునాదంపు పాటలవైఖరి
నితవుగా విన జూతునే ఓ చెలియ ! 2

సఖి :- వనజాక్షి ! ఇచ్చటి వకుళాతిశయ మెల్ల
కనుఁగొన గదవమ్మా చెంగమ్మ !
చెంగమ్మ :- వనితరో ! అల మాధవకులాతిశయ మెల్ల
కనుఁగొన మన సయ్యెనే ఓ చెలియ ! 3

సఖి :- ఇందీవరాక్షి ! ఈకుందవైభవము
పొందుగా కనుఁగొనవే చెంగమ్మ !
చెంగమ్మ :- అందముమీఱ ముకుందవైభవమే
ముందుగా కనుఁగొంటినే ఓ చెలియ ! 4

సఖి :- ఎనలేని వేడుక యీనవమాలికఁ
గనుఁగొని సొక్కేవేమే చెంగమ్మ !
చెంగమ్మ :- అనువుగా మొదలింటి యక్షరంబులు రెండు
వెనకముందుగా బల్కవే ఓ చెలియ ! 5

వ. ఆవేళ జాళువాతామరముద్దియ గద్దియముద్దియవద్ద నున్న ముద్దుగుమ్మ లమ్మగువకు ప్రొద్దుబోకగా ముద్దులసుద్దులు మెఱయ పుష్పాపచయంబు సల్పి రట యెటువలెను.

పదం - ఘంటారవం - రూపకం.

ఈమొల్ల పూబంతి యే మొల్ల మే యింతి !
ఆమల్లెకై తేఁటిదా మల్లె బోఁటి ! 1

ఈపారిజాతమే యీపారి జాతమే
యేపెన్నఁదగు హత్తి యీపొన్నగుత్తి. 2

చిగురాకు చేఁబూని నగరాకు వేలేని
జగడాలు మాను మదె జగడాలుమాను. 3

భామ ! యీవిరవాది ప్రేమ నంటకు మిది
లేమా ! విలోకింపు లేమావిగుంపు. 4

వ. ఇత్తెఱంగున నమ్మెఱుంగుఁబోణు లచ్చట నుచ్చటదీర పలుకుల దేలుచు, చిలుకల దోలుచు, పాటలు బాడుచు, బోఁటుల గూడుచు, పరువులు బారుచు, తరువులు జేరుచు, కొమ్మలు వంపుచు, రెమ్మలు ద్రుంపుచు, క్రేవల డాయుచు, పూవులు గోయుచు, చెలువల జీరుచు చలువలు గోరుచు, నిర్వ్యధంబున విహరించుసమయంబున నంతంత కుప్పొంగెడు కంతుసంతాపంబున పరిశ్రాంతయై విభ్రాంతయై యున్న హేమాబ్జనాయికాకాంతచెంత జేరి యాచెలువలు చలువలు జేసి రట యెటువలెను.

దరువు - భైరవి - ఆది.

కన్నియకు మేలైన కపురంపుదిన్నెపై
సన్నజాజుల శయ్య సవరించె నొకతె. 1

కలికి గుబ్బలమీఁద కమ్మగంధము నలఁది
యలరుల దుప్పటి పావడించె నొకతె. 2

జవ్వని మైనిండ చలువపన్నీరు నించి
పువ్వుల సురఁటులు బూని విసరె నొకతె. 3

వ. ఈలాగున బాలామణిని యొనర్చు చలువలచే చెలువకంటి నలరువింటిరాయలమాయల విరాలిజాలి హెచ్చఁగనక కనకాబ్జవల్లి యాకనకవనస్వామి తనకన్నుల గట్టినట్లున్న నతని చేరుకొని దూరుకొని యే మనుచున్నది.

పదం - కాంభోది - అట.

ఏలరా! చల మేలరా! చాలా వలచితి నీకు సంపంగిమన్న!
ఏలరా! చల మేలరా!
మదనుఁ డమ్ముల నేయ చేరి మత్తకోకిల గూయ
చెదరి రా నామనసు చెల్లఁబో నను నీవు
కదిసి కౌఁగిట జేర్చి గారవంబునను. 2

వెన్నెలకాఁక నించెరా నాచన్నులు పులకరించెర
వెన్నయై నామనసు వేమారు కరగేని
కన్నడ సేయక కరుణమీరఁగా. 3

వ. ఈచందంబున కెందమ్మియింటివాలుగంటి యొంటిమై వెడ వింటిరాయలమాయల దూలి విరాలిజాలి పడుచు పడుచుల పేర జీరక పరిమేళంబులు గోరక చిలుకలకు పలుకులు నేర్పక చెలులమాట చెవి జేర్పక కొనగోర చికిలికిన్నెర బలికించక కొమ్మల నాట్యమ్ములు విలోకించక పంతువగ పదాలు బాడక యింతులతో సరసంబు లాడక విన్న

చాటుతో వింతనీటుతో నున్న యావన్నెలాఁడి కడకు వేడుకతోడ రూపవతి యను ప్రౌఢనెచ్చెలి వచ్చె నట యెట్టులనెను.

దరువు - పంతువరాళి - అట.

పొంగుచు సంపంగిపూఁబంతి చేబూని
చెంగమ్మ చెంగటికి చెలియ వచ్చె నపుడు.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన రూపాయింతి తెచ్చిన పూఁబంతి మచ్చికతో కానుక యిచ్చి యా మున్నిటిమన్నిని చిన్నికన్నియ విరహంపు చిన్నెలు జూచి యా చెలియ తెలియ నడుగుచందంబున కాయింపు సోదరి తనడెందంబు దాఁచి మించలించు నందంబునకు వారికి పరస్పరవచనరచనలు నడచెనట యెట్టులనెను.

పదం - మధ్యమాది - అట.

రూపవతి :- మొలకనవ్వులాఁడి! నీముద్దునెమ్మోముపై
కలికి! చెమ్మట గ్రమ్మ కారణ మేమే?

చెంగమ్మ :- చెలువల గూడి నే చెండుగోరింపంగ
చెలియ! నానెమ్మోము చెమరించె నమ్మ! 1

రూప :- నారీమణి! యంచలకు నడకలు నేర్పక
పూరకె బడలి నీ వున్నావ దేమే?

చెంగ :- కూరిమి చెలులతో గుజగుజతేకు లాడి
ఓ రమణి! నే బడలియున్నా నమ్మ! 2

రూప :- చల మేల తెల్పు నీ చక్కని నెమ్మేను
కలువకంటి! యింత కందువాఱ నేలే?

చెంగ :- ఎలదోఁట విహరింప నెండకాఁకలచేత
కలికిరో! నామేను కందువాఱె నే. 3

వ. అనిన విని యారాజవదన రాజనాయికతో నే మను
చున్నది.

—: రూపవతి చదివేది :—

ద్వి. జలజాక్షి ! నీవున్న చందం బిదేమి ?
భళి భళి ! మన సిచ్చి పలుక వదేమి ?
కన్నెల జేరవు కపురంపుపలుకు
దిన్నెలు జేరవు దిట్ట కోయిలల
పాడింప నొల్లవు పడంతుల గూడి
క్రీడింప మళ్లవు కిలకిల మనుచు
నవ్వుచు గులుకవు ననుపుచిల్కలను
దువ్వుచు పలుకవు తొయ్యలుల్ బిలువ
మొగ మెత్తి చూడవు మోడితో నున్న
వగహత్తి వీడవు వదలిన కొప్పు
ఘటియింప నోపవు కలికినెమ్మిలను
నటియింప జూపవు నను చేరదీసి
మాటలాడ వదేమి ? మాచెవి యాన
పాట బాడ వదేమి ? భద్రేభయాన
ఈ విన్న బాటేమి ? యిటు తల వంచి
నీ వున్న నీటేమి ? నిక్కంబు గాఁగ
నాతోడ నీదుచందము దెల్పు వమ్మ !
నాతోడు దాఁచకే నాతోడునీడ
నెలంతరో ! నావంటి నెన్నరైన చెలియ
కలుగంగ నీవింత కలంగంగ నేల ?
ఇంతిరో ! నీతలఁ పెఱింగించి తేని
యెంతటి పనియైన నే నోనఁగూర్తు.

వ. అని పలికి యాబోటి యవ్వధూటివలపుపోలుపు తన తలంపులో నూహించి యామోహనాంగిపజ్జ జేరి లజ్జా భరం బుజ్జగించి బుజ్జగించి యే మనుచున్నది.

పదం – గుమ్మకాంబోది – అట.

మగువరో ! యిటు జూడవమ్మ ! యిక్కనైన నీ
మన సిచ్చి మాట లాడవమ్మ ! నీమదిలోని
నెగు లెల్ల దీర్పలేనా తగులై దానగానా. 1

రమ్మని చేపట్ట వే మమ్మ ? నే దెచ్చిన
కమ్మవిరులు జుట్ట వే మమ్మ ? ఔరార ! యీ
ముమ్మరమౌ కాఁక లేమి ? మోహంపు డాకలేమి ? 2

తలఁపు దెలుప వే మమ్మ ? చిన్ననాటి
చెలిమి యింత తలఁప వే మమ్మ !
నెలఁత ! యెంతకోర్కికైనా నేనె చేకూర్చుదాన. 3

వ. అనిన విని యెంతయు సంతసించి కొంత వంతదీరి యా కమలాంతఃపురకాంత యచ్చెలిని మెచ్చి యే మనుచున్నది.

—: అమ్మవారు చెలితో మాటాడే ద్విపద :—

ద్వి. లలితాంగి ! నీవింత లాలించి నపుడె
తలఁపు లీడేరె వంతయు దీరె నమ్మ !
నీకన్న నెనరైన నెచ్చెలు లెవరు ?
ఈకోర్కె జేకూర్ప నీవె నేర్పరివి
సుదతిరో ! నీవంటి చుట్టముల్ గలరె !
హృదయంబు దాఁచక నెఱిఁ గింతు వినుము
మున్నిటిచెంగట మొన్న మన్నారు
కన్నులపండువుగా గనుఁగొంటి

నతని జగన్మోహనాంగశృంగార
మతివరో ! కనుంగొన్న యప్పటనుండి
వలపు రెట్టించఁగా వలరాజుచేతి
యలరులతూపుల ననువును బైతి
కాంతుని నన్నుఁ గూర్చి కలఁకలు దీర్చి
యింతిరో ! నాకోర్కె లీడేర్పవమ్మ !

వ. అనిన విని బోఁటి యాసంపద్వధూటితో నే మనుచున్నది.

పదం - సావేరి - ఆది.

ఔరౌర ! కొండంత కోరిక కోరితివి
యీరాయబారంబు లెవ్వరిచే ? నమరు 1

మగవారు వలచిన మర్యాదై యుండు
మగువలు వలచిన మిగుల చౌకగాదా ! 2

పదియారు వేవురు పడఁతుల వలపించు
హృదయేశు పొందు నీ కేలాగు హత్తు. 3

చెలువమన్నరుసామి చెల్లఁబో మన కింత
సులభుఁడా యీకోరిక సుదతి ! చాలింపు. 4

ఓజవ్వని ! యిటువంటి యూహాలు జెల్లునా ?
రాజకన్నెల కిది రోజ గాదమ్మ ! 5

వ. అనిన విని కనకాబ్జవల్లి యాకనకాంగితో నే మనుచున్నది.

—: చెంగమ్మ చదివే పద్యం :—

ఉ. అక్కట ! నీవె నాపలుకు లాఅడిబెట్టిన యెట్టు లోర్తునే
చక్కెరవిల్తుడాకకును జందురుకాఁకకుఁ దాళనేర్తునే
మక్కువమీర నెట్లయిన మన్నరుసామిని నన్ను గూర్పవే
మొక్కెద నీకు నోచెలియ ! ముమ్మరమైన విరాలి దీర్పవే.

వ. అనిన విని యుల్లంబున రంజిల్లి యల్ల సఖీమణి యా భామను జూచి యే ట్లనుచున్నది.

పదం - కేదారగౌళ - ఆది.

నియ్యెంద మీావఱకు నే దెలియనైతి
తొయ్యెలి ! నీవిభుని తోడితెచ్చె నమ్మ ! 1
మంతనమున నాతో నీదు మనసు దెల్పఁగా
నింత మేలుదాన వని యిపుడు దెలిసె నమ్మ ! 2
చెలఁగి నీకోరిక చేరిక గావింతు
నెలఁత ! యీాయలఁత మాని నెమ్మది నుండవమ్మ ! 3

వ. ఇవ్విధంబున బలికి యాకలికి యవ్వనధిరాట్కన్య పను పున వేడ్కతో గ్రామారామనదీనదతటాకానేకమహారణ్యా పుణ్యప్రదేశంబులు గడచి నడచి శుభనిమిత్తంబులకు చిత్తంబున నానందింపుచు ముందఱ వెనక కుందరదనలు గొందఱు దెచ్చు హెచ్చు కానికలు మానికపుతట్టల పట్టించు కొని యత్క్షణంబె దక్షిణద్వారకాపురంబునకు వచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు - కల్యాణి - ఆది.

చెలులు గొందఱు కానుకల్ చేకొని వెంటరాగా
తలిరుఁబోఁణి దక్షిణద్వారక జేరె

వ. ఈరీతి జేరి యప్పు డాకప్పూరగంధి యప్పురంబున విజయ రాఘువపట్టభద్రుండు గట్టించిన గుజరాతిజాతికెంపు చెక్కడంపువనుల మిటారించు నతిదిద్క్ప్రాకారంబులగు గోపురప్రాకారంబులు శ్రీవైష్ణవపుంగవగేహంబులు శృం గారవనసమూహంబులు హరిద్రానది మొదలుగా బొదలు ననేకతటాకంబులు హాటకమయమంటపానీకంబులు నాగో

కింపురుషకాంతలని యా సంపంగిమన్నారు నగరివాకిలి జేరి యామిటారి యచ్చట నున్న యవసరంపు మచ్చెకంటినిం జూచి మందిరరక్షకుని సమయంబు దెలుపుమని సంపలింప నాకాంత యిప్పు డేకాంతసమయ మని పరిహరింప నాదారికి వారికి పరస్పరవచనరచనలు నడచె నట యెటువలెను.

పదం – ముఖారి – అట.

జలజాక్షి ! యీవేళ సంపంగిమన్నారు
సమయ మేమి ? తెలుపవే
చెలందిరో ! పదియారువేవురు చెలులతో
విహరించువేళ గాదా. 1

భామరో ! మన్నారుసామితో నొకసారి
నామనవి వివరింపవే
కోమలి ! యల సత్యభామపొలయలుక దీర్చి
కూడియున్న వేళ గాదా ! 2

కన్నెరో ! నేవచ్చుకార్యము శౌరికి విన్నవింపఁగలవె
మన్నారుదాసుని మానసపూజల చెన్నొందు వేళగాదా ! 3

వ. అనిన విని యప్పు డప్పడఁతి యొడఁబడఁ బలికిన పలుకు లంగీకరించి, యంగజగురుని చెంగట జేరి యామదావళగమన తదాగమన ప్రసంగం బెఱింగించె నట యెటువలెను.

ఎగ్గడికత్తె మాట :- ఓస్వామి ! పరాకు ! ఒక పడఁతి దేవరను పొడగన దలంచి కైకానుకలు జేకొని వాకిటను గాచియున్నది నీ సమ్ముఖమ్మున కాకొమ్మను రమ్మందునా !

స్వామి మాట :- అలాగే రమ్మనవే !

ఎగ్గడికత్తె మాట :- ఓ భామిని ! స్వామి బిలిచేని రావె.

వ. అనిన విని యాచిగురుంబోణి నగధరుని నగరు ప్రవేసించి యచ్చట హెచ్చు లగు పచ్చలగచ్చుల నిచ్చలం బగు శాతకుంభ స్తంభసహస్రంబుల మించు విజయరాఘవభూపాలమంటపరాజంబుచేరువ తేజంబు మీరుచు మేరుసమానంబై భానుకోటిప్రభాభాసమానం బగు స్వాయంభువ విమానంబున నందంపుగందంపుచప్పరంబున నొప్పు వినూత్న నవరత్నసింహాసనంబున గూర్చుండి చెలువలతో గొలువున్న చెలువమన్నని సమ్ముఖమ్ము జేరి సమ్మదమ్మున మొక్కి తెచ్చిన కై కానుక లిచ్చి నిలిచిన యాచెలినిం బిలిచి యాదరించి యాదొర యే మను చున్నాడు.

—: స్వామి చదివే పద్యం :—

క. ఎవ్వరు ? బోషింతురు నీ
వెవ్వరి తెగ యెచటనుండి యిటు వచ్చితి వీ
వెవ్వరు ? ని న్నిటు బంచిరి
అవ్విధ మెఱింగింపు మాకు నంతయు చెలియా !

వ. అనిన విని యాచెలువ యాచెలువ మన్ననితో నే మను చున్నది.

—: చెలికత్తె స్వామితో మాటాడే ద్విపద :—

ద్వి. అవధరింపుము దేవ ! అతులప్రభావ !
భువనరక్షణదక్ష ! పుండరీకాక్ష !
భోజకన్యాలోల ! పుణ్యసంశీల !
రాజద్గుణావాల ! రాజగోపాల !

మొన్న దేవరవారి మున్నిటిబరిని
గన్నులపండువుగాఁ జూచి సొక్కి
కన్నులవిలుకాని గాసికి జిక్కి
కన్నియలమిటారి కడలికుమారి
కాంతామతల్లి మాకనకాబ్జవల్లి
యంతరంగమున నీయందచందములె
యూహించి మోహించి యోర్వఁగారాని
మోహసాగరమున మునిఁగి తేలుచును
నిను దోడితెమ్మని నేఁడు మాయింతి
నను నిటు బంచె నోనలినాయతాక్ష !
మానసీమదన ! నామనవు లాలించి
యేను వచ్చినకార్య మీడేర్పవయ్యా !

వ. అని పలికి యాకలికిచిలుకలకొలికి చెండలంకారునితో
వెండియు నే మనుచున్నది.

పదం - ఘంటారవం - ఆది.

చక్కనివారిలో చక్కనిది మిగుల
చొక్కమౌ పలుకుల నిన్ను సొక్కించ నేర్చు. 1
వింతకవిత పావణించు వీణె వాయించు
నెంతయు సరసురాలు యెల్లవిద్యలను. 2
అన్నిటా నెరజాణ యందచందములచే
వన్నెలాఁడిసాటి యెవరు మన్నారుదేవ ! 3

వ. అని యాచెలువ కలువచాయలచెలువరాయలతో
మఱియు నే మనుచున్నది.

పదం - కాంబోది - అట.

నీకే తగురా ముద్దుబాల
రాకేందువదన ! ఓరాజగోపాల ! 1

తేనైన విరిదేనె లొలుకు మిగుల
మాటలనీటుల మఱి ముద్దుగులుకు
మేటియగా నాటపాటలకు నల్ల
ఆఁటదైనా లోనౌను ఆయింతివలకు. 2

ఉమటుగుబ్బల వింతమురువు మా
ఒయ్యారికే తగు నెంతైన హరువు
పదపద్యములు చాల నేర్చు ఆ
భామను నీయురమునఁ బ్రేమను జేర్చు. 3

కామించి పిలిచెను నిన్ను జాణ
వేమారు సొక్కెను నిను జూచి మున్ను
స్వామి ! యాజవరాలి నేలు యింత
చల మేల సేసేవు మేలు మేలు. 4

వ. అని యావన్నెలాఁడి సన్నజాజినరాజిమన్నీ నింగన్న
య్యతో మఱియు నేమని విన్నవింపుచున్నది.

—: చెలికత్తె చదివే పద్యం :—

సీ. ముద్దులుగులుకురా సుద్దులచిలుకరా
బంగారుతళుకురా పలికి చూడు
కమ్మపూబంతిరా కామునిదంతిరా
వలపులదొంతిరా యలమి చూడు
కలువనేత్రావిరా కపురంపు దీవిరా
తేనెలసోనరా యాని చూడు

మరుకేళిజాణరా మాటలజూటురా
వలపించ నేర్పురా పిలిచి చూడు

గీ. వనజనేత్రలమేటి మావనితసాటి
బోఁటి గలుగునె భువి నెరకోటులందు
నలరువిలుకాని కేళిని నలరులీల
బాల నేలుము రాజగోపాలదేవ !

వ. అని యామింటారి చిగురుకటారిరాయలఁగన్నయ్యతో
మఱియు నే మనుచున్నది.

పదం - యదుకులకాంభోది - ఆది.

వనితను నేలుకోరా వగ లేల సేసేవురా
ఎనలేని తమి నున్నదిరా యేమిరా సంపంగిమన్న ! 1

కన్నెపాయము నీకు జన్నె బట్టినదాని
కన్నళవి సేయక కరుణమీరఁగా. 2

కురులు కూడనినాడె మరులుకొన్నదాని
సరుగ కౌఁగిట జేర్చి చక్కెరమోవి యాని. 3

వ. అనిన విని యాకనకవనస్వామి యాభామను జూచి యే
మనుచున్నాఁడు.

—: గోపాలస్వామి చదివే పద్యం :—

గీ. సుదతి ! యానాను మేమును జూచినార
మావధూమణి రూపరేఖావిలాస
మంగనరో ! నీవు వేఱె తెల్పంగవలదు
కలికికోరికఁ జేకూర్తుఁ గలఁకఁ దీర్తు

గోపాలుని మాట :- ఓచెలియ! అల కలశాంబుధిచెంత నా
యింతిని జూచినప్పటనుండి కంతుని
బారికి జిక్కి యెంతయుఁ జింతిలు
చుండగా నాకోమను మమ్మును
గూర్చెద నని నీవు వచ్చిపలికితివి
గనుక నుల్లంబు రంజిల్లె నోభామ !
యింక మే మటు వచ్చు నుపాయం
బేమి ? తెలుపుమా !

రూపవతి మాట :- ఓస్వామి ! మాముస్నిటిమస్నినికి
విన్నవించి రేపెల్లి మిమ్ము స్వయం
వరంబునకు రప్పించేము, అప్పుడు
పరాకు సేయక దేవర యటు విచ్చేసి
మానెచ్చెలి నేలుకోవయ్యా! ఇందుకు
గురుతుగా మీ కరంబున నున్న
ముద్దుటుంగరంబుఁ బొంలిపవయ్యా !

స్వామి మాట :- ఓకుటిలకుంతల ! అటువలనే వచ్చి మీ
నెచ్చెలిమనోరథంబుఁ జేకూర్తు. అయ్యెం
గనకు నీ ముద్దుటుంగరం బొసంగవే.

వ. అని యాదరించి రతనాలసొమ్ములు దివ్యాంబరంబు లొసంగి
సొంపున సంపంగిగుంపుదివాణంపుజేజేవజీరుం డొసంగు
ముద్దుటుంగరంబుఁ జేపట్టి యారూపవతి యాపాలకడలి
కుమారిక చేరికకు మరలె నంత హేమాబ్జనాయికాకాంత
తనడెందంబుఁజిందరవందర సేయు నిందుకందర్పుల దర్పంబు
సైరింపఁజాలక వారిని నిందించె నట యెటువలెను,

ఏలపదం - కురంజి - అట.

ఎంచి చూడఁ గొమ్మలకు నెప్పుడు పగవాడవు నీవు
మంచివాఁడవా చెల్లెండ్లకు వెన్నెలరాజ !
ఇంచుకయు నీవగ మానవు. 1

విరులు నీయమ్ము లని యుంటి వింతగా నామీఁద నేఁడు
మెఱుఁగు వాఁడితూపు లేసేవు ఓ వలరాజ !
తరుణుల నిట్లలయింతురా ? 2

వ. ఈలాగున బాలామణి రజనినాయకుని రాజీవనాయకుని నిందించి కాంతునిచెంతకు బంచిన యింతిరాక కెదురు జూచి వేసరి యొక కేసరిమధ్యతో నే మనుచున్నది.

దరువు - ఆహిరి - అట.

చెలువమన్నారుసామిచెంతకు నింతకు
చెలి చేరునో ! లేక చేరఁగాలేదో ! 1

చేరిన నామాట చిత్తగించి వినునో ?
ఆజడి బెట్టునో ! యందఱిలోన. 2

ఏతీరు నాకోర్కె లీడేరు నమ్మ !
నాతిరో ! విభుఁ డెట్లా నను జేరు నమ్మ ! 3

వ. అని చింతింపుచున్న యయ్యింతిచెంతకు గోపాలునిదండ నుండి రూపవతీసతి వచ్చె నట యెటువలెను.

(దరువు) - గుమ్మకాంబోది - అట.

మురవైరి యొసంగిన ముద్దుటుంగరముఁ బూని
యరుణాబ్జదేవిచెంత కప్పుడు డాచెలి వచ్చె.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యాభామ హేమాబ్జనాయికతో నే మనుచున్నది.

పదం - కల్యాణి - ఆది.

చాల లాలించెనే రాజగో
పాలుఁడు నీమనవు లాలించెనే. 1

ప్రేమ నీ మేలెంచెనే నీ కిమ్మని
భామ ! యీముద్రికఁ బాలించెనే. 2

కలఁక లన్నియుఁ దీరెనే యీపొద్దు
నెలఁత ! నీ కోరిక నెఱవేఱెనే. 3

వ. అని పొసంగఁ బలికి యయ్యంగన యొసంగిన ముద్దుటుంగరంబుఁ జేకొని యాచెంగమ్మ బత్తితో హత్తి తనకన్నుల నొత్తి చెలిఁ జూచి తలయూఁచి మేలు మే లని మేలెంచి లాలించి యే మనుచున్నది.

పదం - కాంబోది - ఆది.

హృదయంబు చల్ల నాయనే యీవేళఁ దనకు
సుదతి ! మాటవాసెల్ల నీసామ్మొయెఁ గదవే. 1

చపలలోచన ! నీవు నవరించినట్టి
యుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకార మేమి ? 2

సకల నెందఱి నైన సంతరించితి గా
నొకరైన నీవలె నొదవిరే యిపుడు. 3

నీవంటి నెవ్వరైన నెచ్చెలి గలుగ
నీవేళ నాకోర్కె లీడేఱె నమ్మ ! 4

వ. ఈరీతి యానారీతిలకంబు నాదరించి యాచెంగమలాకాంత వంతమాని యెంతయు సంతసించి నీరాకరశాయి రాకఁ గోరుచు నుండె ననంతరకథాసంవిధానం బెటువలెను.

వ. ఆవేళ గోపాలదేవుఁ డారూపవతీసతి బలికిన పలుకులు తన తలంపులో నూహింపుచు మోహంబు నెఱయ దేహంబునఁ బులకల మొలకలు మెఱయ నల కెందమ్మి జవరాలి యందచందంబులు తనచిత్తంబున గీలించి నెత్తంబును జాలించి తిలకంబుఁ దీర్చక కలపంబుఁ గూర్చక వేసండగమనలఁ జేరక పూఁబండలు గోరక చిలుకల పలుకులఁ గులుకుచు చెలులు చెలువకే పలుకుచు పలికి యంతలో బెళుకుచు తాళరాని విరాలిజాలి సోలి యామున్నిటిమన్నిని కన్నియ తన కన్నులఁ గట్టినయట్లు దోఁచిన యాచెలిఁ జూచి యే మనుచున్నాఁడు.

పదం - ఘంటారవం - అట.

ఏ మనేవే ముద్దుగుమ్మ ! యేలుకోవె బంగారుబొమ్మ ! 1
నెలఁతరో ! నీపాదమాన నీసరసకు రాకమాన
చలముసేయ నాయమానా చాలనమ్మిన బంటగాన. 2
దక్కితి సొక్కితి చాల దయఁ జూడవే నన్ను బాల !
మక్కువతోఁ బిలువ వేల ? మరునిబారికిఁ దాళఁజాల. 3
మగువ ! నాపై దయలేదా బిగువుకౌఁగిటఁ జేర్పరాదా !
పగలు రేలును నాతో వాదా నాపలుకు నీచెవి
కింపుగాదా. 4

వ. అని యాసరోజేక్షణతో దక్షిణద్వారకాధ్యక్షుండు మఱియు నే మనుచున్నాఁడు.

పదం - కాంబోది - ఆది.

ఇంత యేఁతురా నన్ను వింత సేతురా
యింతిరో ! మొక్కేను న న్నేలుకోవే. 1

క న్నెరో ! నీముద్దుమోముఁ గనుఁగొన్న యప్పటనుండి
క్రొన్నన వాఁడాయనే యీపండువెన్నెల వేఁడాయనే
నిన్నెడబాసియున్న నిమిష మేఁడాయనే. 2

ముదితరో ! నీదు చక్కెర మోవి విందు సేయకున్న
నిదుర రాదే నాకంటికి నేఁ దాళఁజాల
మదనుని చెఱకువింటికి వానిదండిబా
రెదిరేఁచె నే నోర్వ నొంటికి. 3

వ. అని మఱియు నే మనుచున్నాఁడు.

—: గోపాలస్వామి చదివే పద్యం :—

సీ. చెలుల నెవ్వారి నైనఁ జేరి నేఁ బిల్చినా
నీపేరె వచ్చునే నీరాజాక్షి !
ఇంపుమీరఁగ నే నేదిక్కుఁ జూచిన
నీయందమే తోఁచు నీలవేణి !
ఘల్లను నాసానకత్తి పల్కులె నీదు
చేతిగాజులసద్దు రీతిఁ దోఁచు
గజనిమ్మపండ్లను గనుఁగొన్న యపుడె నీ
వలిగుబ్బపాలిండ్లె తలఁచుకొందు

గీ. నింక ని న్నెడబాసి నే నెట్లు లోర్తుఁ
బచ్చవింటివజీరుని బారిఁ జిక్కి
హత్తి దయమీఱ నీమీది జత్తిచేత
మరులుకొంటిని న న్నేలు మచ్చెకంటి !

వ. ఇత్తెఱంగున నవ్విహంగపుంగవతురంగుం డంతరంగంబునఁ గంతుసంతాపంబున నెంతయుఁ జింతింపుచుఁ జెంగమలాసతీ సంగతిఁ గోరుచున్న తత్సమయంబున నుత్సహించి యీ చెలువమన్నని గొలువఁ దలంచి నేమంబుమీర నామతీర్థంబై సంచపురేకుల నిగనిగల తెగల యెంచు తనమేన ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రంబులు మిటారింప తనవిష్ఠామహిమ వసిష్ఠాదుల దుటారింప నంతరంగంబున నామోదరసతరంగంబులు దుఱంగలింప వింతచిఱునవ్వు మోవిపైఁ జెంగలింప నాశ్చర్యచర్య దులకింప నంగంబు పులకింప నానందబాష్పాంబుధారలు రాలఁగ నపారభక్తిపారవశ్యంబు మెఱయ మన్నారుదేవుని సన్నిధానంబునకు మన్నారుదాసుండు వచ్చె నట యెటువలెను.

(దరువు) – కేదారగౌళ – అట.

శృంగారవతులు తనచెంగట చేరి కొలువ
సంగీతమేళంబు సరస రాణింప
రంగుమీరఁగా విజయరాఘవేంద్రుఁ డావేళ
బంగారుమన్నారుపజ్జకు వచ్చె.

వ. ఇవ్విధంబున మన్నారుసన్నిధి చేర వచ్చి పెన్నిధిఁగన్న చందంబున నానందంబుఁ జెంది పునః పునః ప్రణామంబులు గావింపుచు మనఃపద్మంబునకు రావింపుచు తన్మూర్తి భావింపుచు తనలోన సంభావింపుచు తదీయదివ్యనామంబు లుచ్చరింపుచు తరుణులకు హెచ్చరింపుచు కైకానుక లొసంగుచు కడుభక్తి నెసంగుచు పూజలు సేయుచు పొంగుచు డాయుచు రంజిలి కృతాంజలియై విజయరాఘవేంద్రుఁ డావిజయసహాయుని వినుతించె నట యెటువలెను.

—: విజయరాఘవనాయకుఁడు చదివే ద్విపద :—

జయ దేవకీపుత్త్ర ! జయపద్మనేత్ర !
జయ మోహనాకార ! జయ యదువీర !
జయ దైత్యసంహార ! జయకీర్తిహార !
జయ రాజగోపాల ! జయ దయాశీల !
చేరి మీపాదముల్ సేవింపఁగంటిఁ
గోరిక లీడేరెఁ గుతుకంబు మీరెఁ
దపము ఫలించె నే ధన్యుండ నైతి
నిపుడు వేడ్కఁ జెలంగె హృదయ ముప్పొంగె
నీకటాక్షంబున నిరుపమశ్రీలు
చేకొని యభివృద్ధిఁ జెందంగఁ గంటిఁ
బాయని బహుపుత్త్రపౌత్త్రాభివృద్ధి
నాయురారోగ్యభాగ్యము లందఁ గంటె
వారిజభవభవవాసవాదులును
సారె కెంతం తని చర్చింపలేని
మహిమచేఁ జెన్నొందు మన్నారు నీవె
సహజసత్కరుణచే సాక్షాత్కరించి
నావీట నెలకొని నన్ను నీరీతి
నేవేళ బోషింప నింపొందఁ గంటి
నీముద్దుబట్టినై నెగడిన నన్ను
ప్రేమతోఁ జేపట్టి వెలయింప వయ్య !

వ. అని మస్తకన్యస్తహస్తుండై ప్రస్తుతించి తనశుభసూక్తుల కభిముఖుండు గానేరక యూరక వేఱొకపరాకున విన్ననై యున్న చెండలంకారునిదండ జేరి దండంబు లర్పించి ప్రార్థించి వెండియు చోళభూమండలాఖండలుం డే మని విన్నవింపుచున్నాఁడు.

పదం - భైరవి - అట.

స్వామి ! నేఁడీలాగున్న చంద మిదేమి ?
వేమారు వేడెదను వివరింపవయ్యా ! 1

సమయము దెలియక యెప్పుడు సముఖానకు నే వచ్చిన
క్రమముతో విజయరాఘవ ! రమ్మటంచు
మమతమీర లాలించి మనవు లాలించి క్షేమ
మమర చనవు బాలించి యాదరింతువుగా ! 2

పొలఁతులపైఁ బొలయల్కఁ బూనియున్నయందువో !
ఏలమి నారదగానముచే నింపొందు సమయంబో ?
అల సనకాదమహానుల యభినుతు లాలించెదో !
అలరఁగ మీచిత్త మేమి ? ఆనతియ్యరాదా. 3

వ. అని పలుకఁ దనముద్దులపట్టి ముద్దులకు నుప్పొంగి నిజప్రభావంబు భావంబునఁ దలంపుచు సంపంగిమన్నండు దయాసంపన్నుండు గాన ప్రసన్నుండై వత్స ! రారమ్మని వాత్సల్యంభరబున నరంబునఁ గరంబు వేర్కొని పిలిచి శిరంబు మూర్కొని వీఁపు మూఁపు హస్తంబున మస్తరింపుచు వింతపలుకుల కుస్తరింపుచు నఖిలచింతలు నిస్తరింపుచు నామోదంబు విస్తరింపుచు నతనితో నే మనుచున్నాఁడు.

—: స్వామి చదివే ద్విపద :—

మన్నారుదాస ! ఓమంజువిలాస !
చిన్నారిపట్టివై సేవ సేయుచును
బహువిధగోపురప్రాకారములును
మహనీయమణిమయమంటపంబులును

కనకరథములు శృంగారవనములు
ఘనవిభూషణములు గజతురంగములు
మాకు సమర్పించి మావేరఁ గృతు ల
నేకముల్ వెలయించి నిత్యోత్సవములు
బహువైభవంబులు ప్రకటించు నీవు
సహజసద్భక్తికి సంతసించితిమి
తనయుండు మంత్రియు దళకర్త నీవె
అనురక్తుఁడును భక్తుఁ డాప్తుండు నీవె
పరమబంధుఁడును మాప్రాణంబు నీవె
అరయంగ హితుఁడును నన్నిట నీవె.

వ. అని మందలించి కెందలిరుమోవిపై మందహాసంబు చిందులు ద్రొక్క చెందిన సిగ్గుతోఁ బ్రియనందనునిం జూచి యలమందచెలుల డెందంబులుఁ గరంచు సౌందర్యశాలి మఱియు నే మనుచున్నాఁడు.

పదం - సావేరి - ఝంపతాళం.

వినవోయి నాపలుకు విజయరాఘవవత్స !
తనకు నీకన్నను మిగుల తగులైన వారెవ్వరు ? 1

కలనైన నీకు దాఁచు కార్య మేమున్నది ?
తెలిపెద వినుము నా తెఱఁగెల్ల నిపుడు 2

మున్నీటిరాజుకన్నియను మొన్న కనుఁగొన్నది మొదలు
కన్నులవింటివాఁడు నాపై కలహింపుచున్నాఁడు. 3

రయమున నీపొద్దు కడలిరాజుతో మాటలాడి
ప్రియముగా మాకు నీపెండ్లి యొనగూర్పుము. 4

మక్కువమీరఁగ నిపుడె మగువను నను గూర్పుము
నిక్కముగా నీకార్యము నీవల్లనే యమరు.

వ. అనిన విని సంజాతమహోత్సాహుండై కంజాతనేత్రు నితోఁ దంజాపురీంద్రుం డే మనుచున్నాఁడు.

—: విజ[1]యరాఘవనాయకుఁడు చదివే ద్విపద :—

దేవాధిదేవ ! ఓ దేవకీతనయ !
దేవర యిప్పు డానతిచ్చిన యట్ల
నడచెద నింతకన్నను భాగ్యమేమి ?
అడియనితో నింత యాన సేఁతలే
ఔనయ్య ప్రద్యుమ్నసాంబులతోడి
వానిగా నన్ను దేవర కటాక్షించు
గరిమచే నీకార్యఘటనం బొనర్చి
యిరువురఁ గూర్చి యభీష్టముల్ గాంతు
నింతమాత్రమున కింతేల చింతింప ?
కొంతసేపు వినోదగోష్ఠినై చెలఁగి
యింపుగా దేవర యిందుండి రేని
సొంపుతో నీపొద్దె శుభవార్తఁ దెత్తు

వ. అని పలికి యాకంతుజనకుని చెంతనుండి యతని యనుమతిఁ గాంచి యానగరాజధీరుండు తననగరుఁ బ్రవేశించి చెలువలు కైసేయఁ గొలువుశింగారం బవధరించె నట యెటువలెను.

—: నాయకుని కొలువుశింగారం ద్విపద :—

విజయరాఘవమహీవిభుచిత్త మెఱఁగి
గజరాజగమన యొక్కతె చెంతఁ జేరి

1. నాయఁడు.

తిరముగాఁ గస్తూరితిలకంబు దిద్ది
విరిసరుల్ సిగనిండ వింతగాఁ జుట్టి
పొలఁతి వే ఱొక్కతె బురుసారుమాలు
చెలువుగాఁ గట్టె నాచెలువరాయనికి
నతివ వే ఱొక్కతె యారాజు కపుడు
రతనాల హెచ్చుతురాయిఁ గీలించె
చవుల హెచ్చగు పెద్దచౌకట్లు నతని
చెవులను హత్తించె చెలువ యొకర్తు
మురువులు హవణించె మురువుగా నొకతె
మెఱయించె నొక్కభామిని కంటసరులు
సుళువు పట్టుహిజారు సొగసుగాఁ బూన్చి
యలరు ముత్యపుజంటి యరచట్టఁ దొడిగి
వలుఁదని రాజదుప్పటిఁ గటిఁ గట్టె
మొలక కెంపులవంకి మొలఁ జెక్కె నొకతె
చిలుకల తాళీలు చేసరంబులును
తళుకుటుత్తరిగెలు తగు బాహుపురులు
విడికెంపురవల హంవీర తాయితులు
కడు మించు నక్షత్రకంఠమాలికయు
మొదలైన సొమ్ము లామోహనాంగునికి
ముదితలు కైసేసి ముద మంది రపుడు.

వ. ఈచెలువునఁ జెలువలు కైసేయ హాళియిలుమీరి తన నగరు బయలుదేరి పారులు దీవింప పౌరులు సంభావింపఁ దురంగంబు నెక్కి చతురంగబలంబులు గొలువ నిరర్గళ వేగంబున మార్గంబు నిర్గమించి గజరాజవరదుని పంపున విజయరాఘవేంద్రుఁ డాపాలసంద్రంపువజీరుని దివాణంబుఁ జేర వచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు - కల్యాణి - ఆది.

వెలలేని తేజి నెక్కి విజయరాఘవేంద్రుండు
కలశాబ్ధిరాజునగరికి కదలి వచ్చె నప్పుడు.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యచ్యుతాధిపపౌత్రుని నదీకళత్రుండు హయంబు నెక్కి రయంబున నెదురుకొనె నట యెటు వలెను.

పదం - పున్నాగవరాళి - ఆది.

నగుచు విజయరాఘవచంద్రుని రాక కుప్పొంగి
నదధిరా జెదురుగా వచ్చె పరిజనుల్ గొలువ

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వనధిరా జెదురుకొని ముదముతో హయంబు రయంబున డిగ్గి యాచెంగటఁ దురంగంబును డిగ్గి యొయ్యారంబుమీర వచ్చు నయ్యచ్యుతవిజయరాఘవభూమండలాఖండలుని దండఁ జేరి కైదండ యొసఁగి వేడ్కతో నతని దోడ్కొని వచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు.

ఘనతమీరఁ గడలిరాజు కైదండ యొసఁగి
తనదు నగరికి మన్నారుదాసుఁ దోడి తెచ్చె

వ. ఇవ్విధంబునఁ దోడ్కొని వచ్చి యగరుధూపవాసనలఁ బొగరుమీరు తననగరుఁ బ్రవేశించి చారుగారుత్మతచ్ఛాయానికాయదంతురంబు లగు కొన్ని కక్ష్యాంతరంబులఁ గడచి నడచి యందు వివిధకీరశారికాపుంజంబుల రంజిల్లు మంజుతరకనకపంజరమ్ములు, వెలువు గాచ రాచిలువల వెలువల పొలుపలర దీరిన మదకుంజరమ్ములు, రంగారు ఘదాణు

పన్నె బంగారుకంబంబులు, రత్నమయనూత్న సౌధవీధికా నికురంబంబులు, మగరాలనిగరాల నిగనిగలతెగలఁ జాల మెలఁగు జాలమార్గంబులు, మానికంపు చెక్కడంపు పనులఁ జొక్కటంబులై మించు కాంచనపాంచాలికావర్గంబులు, గొప్పసుప్పాణిముత్యాలసరాల చందువాల బరఁగు మెఱుఁగు సరిగజంటి నునుకుట్టు పనుల గనుపట్టు నునుపట్టు దట్టంపు మేలుకట్టుల రువారంబులు, కులుకుసిబ్బపుగబ్బి గుబ్బెతల యబ్బురంపు నిబ్బరంపు నెన్నడల తడబడు నడుగుకెందమ్ముల నందమ్మగు కుందనంపు టందియల ఝుళంఝుళధ్వనుల మరిగి యంచల తిరుగు రాయంచల సంచారంబులు, వెడఁదనిడుద యంకణంబుల పొంకంబులు, విశాలచంద్రశాలాకనత్కనకపర్యంకంబులు, సాంద్రతర చంద్రకాంతకాంత వేదికాంతరనిరంతర రాజద్రాజోపచార నిస్తులసమస్తవస్తుజాతంబులు, శాతకుంభకుంభరంభాస్తం భరంగవల్లికామతల్లికారంగదుత్తుంగశృంగాటకవ్రాతం బులు గలిగి చెలఁగి చెలువుమీరు కొలువుకూటంబుఁజేరి యందుఁ జెన్నొందు భద్రపీఠంబుపై నవ్విజయరాఘవ పట్టభద్రుని నుంచి యుపచరించి గారవించి యే మను చున్నాఁడు.

పాదం - సావేరి - ఆది

సుదినమాయె నేఁడు మిమ్ముఁ జూడఁగల్గె నపుడే
మదనవిలాస ! చక్కని మన్నారుదాస ! 1

నిరుపమకీర్తులు గాంచి నిత్యాన్నదానముచే
ధరణి వెలసెద వనుచుఁ దాను విన్నాఁడ. 2

తలచుగాను బదియారాఱు దానముల్ గావించు
పరమపుణ్యుండ వెంతయు బ్రహ్మాణ్యుండ వీవు 3

మచ్చికమీర మీ రిటకు వచ్చుకార్య మేమి ?
అచ్చుతరఘునాథతనయ ! అనతీవయ్య. 4

వ. అనిన విని యాపట్టభద్రుం డాసముద్రునితో నే మను
చున్నాఁడు.

పదం - తోడి - ఆది.

మున్నిటిరాజ ! వినుము మన్నారుసామికి మీ
కన్నియ యగు చెంగమ్మను గ్రక్కునఁ బెండ్లిసేయు 1

కులశీలసౌందర్యగుణావైభవము లెన్నఁ
జెలువమన్నారుసామికిఁ జెంగమ్మకే తగును 2

ప్రేమతో నిరువురికిఁ బెండ్లిం గావింపు
తామసము సేయవలదు యీముహూర్తమునఁనే. 3

వ. అనిన విని యాగుణరత్నాకరునితో రత్నాకరుం డే
మనుచున్నాఁడు.

—: సముద్రుని ద్విపద :—

విజయరాఘవధీర ! విజయావతార !
విజితారివీర ! కోవిదజనాధార !
విన్నప మొక్కటి వినఁగద వయ్య !
మన్నారుదేవుండు మహితానుభావుఁ
డెక్కువా కీర్తుల నింపొందువాఁడు
చక్కనివారిలోఁ జక్కనివాఁడు,

అతులితగుణముల హారువొందు మేటి
యతనికి మాతనయ నొసంగి వేడ్క-
లందుటకన్న భాగ్యము వేఱె కలదె !
ముందుగాఁ దగు విష్ణుమూర్తులఁ బిల్వ
నంపించినాము స్వయంవరంబునకు
సంపంగిమన్నారుస్వామియు నిటకు
వచ్చినఁ జెంగమ్మ వరియించు నాదు
ముచ్చటయును జెల్లు ముద్దుబట్టియును
నెంతయు ముద మందు నీయర్థమునకుఁ
జింతింపఁ బనిలేదు చేకూడు రేపె
అన్నిటా ధన్యుఁడ వఖిలమాన్యుఁడవు
నన్నె వాసియుఁ గల్గి వర్ధిల్లు దొరవు
నీయంతవాఁడు బూనిన యట్టికార్య
మోయయ్య ! యెటులైన నొనగూడు టరుదె !

వ. అని పలికి యాకలశాబ్ధిరాజు నేర్పారఁ గర్పూరతాంబూల. కనకాంబరాభరణంబుల బహుమతులు గావించి గారవించిన నుప్పొంగి యప్పు డవ్విజయరాఘవపట్టభద్రుం డా సుభద్రాసోదరుని చెంతకు మరలి తరలి వచ్చె నట యెటు వలెను.

దరువు - కన్నడ - ఆది.

మున్నిటిమన్నినితోన ముదమున మాటలాడి
మన్నారుదాసుండు వచ్చె మన్నారుచెంగటికి. 1

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యచ్యుతవిజయరాఘవభూపాలుఁ డా గోపాలదేవునికి మొక్కి యేమని విన్నవింపుచున్నాఁడు.

పదం - ధన్యాసి - ఆది.

కోరిక లెల్ల ఫలియించె గోపాలదేవ !
ఔరౌర ! మీపామ్మాయె నరుణాబ్జవల్లి 1

ఆవసధిరాజువద్ది యాప్తులగు మంత్రులు
ఈవేళనే మిమ్ము బిలువ నిటు వచ్చె రయ్యా ! 2

ఉల్లమున గల్గు చింత లెల్లఁ దొలఁగింపుము
కల్ల గాదు నేఁడే మీకుఁ గల్యాణ మగును. 3

వ. అనిన విని యెంతయు సంతసించి యారాజమన్నఁ డా రాజచంద్రునితో నే మనుచున్నాఁడు.

—: రాజగోపాలస్వామి చదివే పద్యం :—

క. రా రమ్ము విజయరాఘవ !
ధారుణి నీవంటి ముద్దుతనయుఁడు గలుగన్
సారెకు మామదిలోఁ గల
కోరిక లానగూడు టరుదె గుణరత్ననిధీ !

వ. అని భుజగశాయి విజయరాఘవభూపాలుని మే లెంచి లాలింపుచున్న యాసమయంబున నాసంద్రదంపుమన్నీఁడు తన చిన్నికన్నియ యగు కనకాబ్జదేవి యున్నవిన్నదనంబు పక్షిపరంపరలవలన విన్నవాఁడై యాతరి తనకూతురికి నన్నెహంబుగా వివాహంబు నేయ నూహించి స్వయంవర మహోత్సవంబుఁ జాటించి వార్త కెక్కిన భగవన్మూర్తుల వారి వారి వేఱువేఱుఁ బిలువ నియోగుల నియోగించెఁ గనుక నతనిపంపున సొంపున నీరదవర్ణునికడకు నారద

దరువు - కాపి - ఆది.

శ్రీరాజగోపాలుని చెంగటి కావేళ
నారదమహామునీంద్రుండు చేరఁగా వచ్చె.

వ. ఈరీతిఁ జేరిన యాకయ్యాంపు నెయ్యంపు సువారంపురువారంపు[1]టారి వేరంపుజాడదారి పొంకముగాఁ బంకజాక్షునిపై సంకీర్తనఁ బాడి నటించె నట యెటువలెను.

పదం - భైరవి - అట.

జయము జయము నీకు సంపంగిమన్న ! నన్ను
దయఁ జూడు దక్షిణద్వారకాధీశ ! 1

మదిలోన నేను నీ పదములే నమ్మితి
మదనజనక ! నన్ను మన్నింప వయ్యా ! 2

యదువంశచంద్ర ! నిన్ను ముదమునఁ బొడగంటి
హృదయము రంజిల్లె నిపుడె ధన్యుండ నైతి. 3

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన వియచ్చరమునీంద్రుని నచ్యుతుం డెదురుకొని యర్ఘ్యపాద్యాదిసత్కారంబుల గారవించి కాంచనపీఠంబున నుంచి యుపచరించి యేమనుచున్నాఁడు.

స్వామి మాట :- రావయ్యా ! మహానివర్య ! మీరు యిటు విచ్చేసిన కార్యమేమి ? దెలుపవయ్యా !

నారదుని మాట :- ఓస్వామి ! గోపాలదేవ ! ఆపాల మున్నీటిమన్నీఁడు తనకన్నియ యగు చెంగమ్మస్వయంవరమునకు దిక్కులనున్న విష్ణుమూర్తుల నందఱి

1. టారివారంపు

నిన్ను పిలువ నంపినవాఁడై దేవరను
దోడితెమ్మని నన్ను నీడకుఁ బంచి
తమవగ నియోగిచేఁ బనుపుపత్రిక నం
పించినాఁడు. విన నవధరింపవయ్య!

వ. అనిన విని మన్నారుదేవుండు కనుసన్న సేయ నొకరాయ
సంపుఁగొమ్మ యాకమ్మ చేకొని సమ్ముఖమ్మున నిలిచి
చదివె నట యెటువలెను.

—: రాయసంపుచెలి చదివే పద్యం - కమ్మవక్కణ :—

సీ. శ్రీమన్మహాగుణస్తోమసంపన్నుఁడై
భాసిల్లు రాజగోపాలశౌరి
పాదంబులకు మ్రొక్కి పాలకడలిరాజు
వేడ్క సేయంగల విన్నపంబు
సౌమ్యసంవత్సర చైత్రశుద్ధాష్టమి
మొదలు పెట్టి యగు చెంగమకు స్వయంవ
రోత్సవం బొనరింప నుద్యుక్తులైనాము
తామిటు విచ్చేసి యీమహోత్స

గీ. వంబు నెఱవేర్పఁగావలె స్వామినమ్ము
ఖానకును నారదునివెంట మానియోగి
నంచితిమి వారిపల్కు లాలించి మీరు
వేగ నిటు సాగి వచ్చేది విన్నపంబు.

వ. అని యిటువలె కన్నియ జదివిన మున్నీటిరాజు విన్న
పత్రంబువక్కణ విన నవధరించి నెమ్మది సమ్మదంబుఁ జెంది
యమ్మునివరునితో సమ్ముఖవైరి యే మనుచున్నాఁడు.

గోపాలస్వామి మాట :-ఓమునిపుంగవ ! అలాగే యిదిగో
కదలివచ్చేము ముందుగా మా
రాక నీరాకరేంద్రున కెఱిఁగింప
వయ్యా !

వ. అని సబహుమానంబుగా నతని బంచి యుంచిత వైభవం బుతోఁ గాంచనవనస్వామి హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరో త్సవంబునకు నుత్సహించి చెలువుబంగారుఁ గొలువుసింగా రంబుఁ బూనె నట యెటువలెను.

—: స్వామి కొలువుసింగారం ద్విపద :—

ఆరాజగోపాలుఁ డప్పు డుత్సహించి
తీరుగాఁ గస్తూరితిలకంబు దిద్ది
జగజంపుసంపంగిసరు లరజారు
శిగఁ జుట్టి యాపైని జీనికడాని
సరిగె ముత్తెపుజంటి సవరణ యొంటి
హార బురుసారుమాల్ పొలుపొందఁ గట్టి
బలుడంబుచలడంబుపై రహిమీరు
సుళువు పట్టుహిజారు సొగసుగాఁ దొడిగి
సింగంపు పనిర్వాఁత జిలుగుకంగోరు
బంగారుసరిగెదుప్పటి వలెవాటు
సీటుమీరఁగ వైచి నిగనిగల్ దేరు
తేటసుప్వాణిము[1]త్తెముల చౌకట్లు
ధరియించి యల శ్యమంతకకౌస్తుభముల
తరమైన చిలుకలతాళీలుఁ బూని
నెమ్మేన జవ్వాది నెత్తావు లీన
ఘుమ్మను జాతికుంకుమగంధ మలఁది

1. ముత్యాల

మురువైన తాయితుల్ ముదుటుంగరములు
కరకంకణంబులు గండపెండెంబు
సరపణిలును కంటసరులు చేసరులు
మురువులు హారముల్ మొసలుగాఁ గలుగు
సమధికరత్నభూషణములు దాల్చి
కమనీయుఁడై భవగరిమతో నిల్లు
కొలువుసింగారమై కోటికందర్ప
లలితసౌందర్యవిలాసుఁడై మెఱసె.

వ. ఈదారి హొరాయిలుమీఱి ముకరైకి భేరీప్రముఖభూరితూ ర్యరవంబులు దశదిశల భోరుకొనంగఁ జెంగట సంగీత మేళంబు జెలంగ వందిబృందంబు లందంబు దైవారఁ గైవారంబులు సేయ రువారంబుమీఱ వారకాంతలు తనచెంత వింతగా పంతువిధంబు నటియింప నింతంతట బారుదారులు బరాబరులు గావింపఁ బారులు దీవింపఁ బౌరులు సంభావింప రాజసంబున రతిరాజసమానుండై మున్నిటిమేటిపీటికి వెడలి వచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు.

వెడవిల్తుఁ గన్నయ్యా విభవంబు మీఱఁగాఁ
గడలివాజుపీటికిఁ గడువేడ్క వచ్చె

వ. ఇత్తెఱంగున రంగుమీఱి వచ్చుచో నచ్యుతవిజయరాఘవ మహీవిభుండు తనదండఁ జేరి కైదండ యొసంగ నొరరాజ సంబున వచ్చు రాజగోపాలు నప్పు డప్పయోధిరాజా ముదముగదుర నెదురుకొనె నట యెటువలెను.

దరువు - కేదార - అట.

చెలఁగుచు దొరలు గొలువ మన్నరుస్వామి
కెలమితోఁ గడలిరా జెదురుగా వచ్చె.

వ. ఇవ్విధంబున నెదురుకొని యవ్వనధిరాజతని నుచితసత్కా రంబుల గారవించి యుపచరించి తపనీయమయంబై తే జంబుమీరు స్వయంవరమంటపరాజంబున నుచితరత్న ఖచితపీఠమ్మున నుంచి భావంబు రంజిల్ల నామహానుభావు నితో నే మనుచున్నాఁడు.

పదం - గుమ్మకాంబోది - అటతాళం.

ఏమయ్యా గోపాలదేవ ! స్వామి యిటకు విచ్చేయఁగా
నామందిరము పావనం బయ్యె నేఁడు. 1

తపము లెల్ల నెఱవేఱె ధర్మంబు లీడేరె
నిపుడు నాముచ్చట జెల్లె హృదయము రంజిల్లె. 2

భువిలో ధన్యుండ నైతి భువనమాన్యుండ నైతి నే
నవరించు యీవేడుక సఫల మాయె నేఁడు. 3

వ. అని పలుకుసమయంబున నతిధవళదేహుండగు నాదివరా హుండును, రంగత్కృపాతరంగితాంతరంగసనాథుం డగు కస్తూరిరంగనాథుండును, పంకజాప్తసంకాశుం డగు వేంక టేశుండును, సరససద్గుణమణిశ్రేణి యగు శార్ఙ్గపాణియును, పాలితద్విరదరాజు లగు వరదరాజులును, చారుతరవైభవుం డగు వీరరాఘవుండును, నీలమేఘప్రభుండును నగు నీల మేఘప్రభుండును మొదలుగా దిక్కులఁ గీర్తులుగన్న భగవన్మూర్తు లారత్నాకరేంద్రుని రత్నమందిరమ్మునకు వచ్చి రట యెటువలెను.

దరువు - శంకరాభరణం - ఆది.

వెన్నునిమూర్త్తు లందఱు వింత వింత హాయిలతో
మన్నిటిరాజునగరికి ముదమున వచ్చిరి.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యవ్విష్ణుమూర్త్తుల నవ్వసధిరాజు శుభోదర్కంబుగా నెదుర్కొని సగౌరవంబుగా వారలఁ దోడి తెచ్చి కాంచనపంచాననపీఠంబుల నుంచి యాదరించు నాసమయంబునఁ జెంగమ్మ కొలువుసింగారంబుఁ బూనె నట యెట్టువలెను.

—: చెంగమ్మవారి కొలువుసింగారం ద్విపద :—

ద్వి. ఆవేళ నయ్యరుణాంబుజవల్లి
సేవలు గావింపఁ జెలు లిరువంక
కురులు దువ్వి మిటారికొప్పమరించి
సరిలేని యరవిరిసరములు జుట్టి
జలజాక్షి యొక్కతె సరస వహించు
నిలువుటద్దములోని నీడఁ గన్గొనుచుఁ
దెలివొందఁ గస్తూరితిలకంబు దిద్ది
కలికి వాల్గన్నులఁ గాటుకఁ దీర్చి
వగమించు సరిగెపావడ ధరియించి
జిగిబిగుసాచీరఁ జెలువొందఁ గట్టి
సింగార మమరంగ జిలుగుబంగారు
రంగులకంగుల రవికె ధరించి
పొలుపొందు కపురంపు ఘుగఘుగల్ మించఁ
గులుకుగుబ్బలను గుంకుమగంద మలఁది

ముత్యాలకుతికంటు ముంజేసరాలు
నత్తరిగెలు మఱి యుదిరిగాజులును
నింద్రాణికడియంబు లింద్రనీలముల
సాంద్రంబు లగు కంటసరి బన్న సరులు
పదకముల్ మగరాల పాపటబొట్టు
ముదురుకెంపుల మించు ముద్దుకంటెయును
ముంగర బవిరలు ముత్యాలసరులు
నుంగరాల్ సరిపెణె లొడ్డాణ మమరు
సందులదండలు చంద్రసూర్యులును
నందియల్ మట్టెయ లాదిగాఁ గల్గు
సకలభూషావిశేషంబుల చేతఁ
జికిలి నెమ్మేను సైసేసి యెంతయును
సరిలేని తనరత్నసౌధంబు డిగ్గి
సరుగ స్వయంవరస్థలిఁ జేర వచ్చె.

దరువు - సౌరాష్ట్ర - ఆది.

బంగారుచాయలఁ బరఁగు పల్లకి నెక్కి-
చెంగమ్మ యాసభఁ జేరఁగా వచ్చె.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చి యవ్వధూమణి పల్లకి డిగ్గి మెల్లనె యల్ల స్వయంవరరంగంబుఁ జేరంగ నల చెంగమ్మచెంతఁ జేరి రూపవతీ కాంత యావిష్ణుమూర్తుల వేఱువేఱఁ జూపి వారి వారి పేరు పెంపు లాసంపదజవరాలితోఁ దెలుపునప్పు డప్పుడఁతి ప్రత్యుత్తరం బిచ్చు నాదారికి వారికిఁ బరస్పర వచనరచనలు నడచె నట యెట్టు వలెను.

పదం - సావేరి - ఆది.

రూపవతి :- చెంగటి పారిజాతమై సేవకుల రక్షించు
రంగనిలయుఁడే యితఁడు బంగారుబొమ్మ!

చెంగమ్మ :- పొంగుచు నామదిలోని పూనిక నెఱ వేర్పు మని
యంగనరో! యితనికి యంజలి జేసెనే. 1

రూప :- అద్వైత్యవీరుని గెల్చి యవనిఁ దెచ్చి నిల్పిన
యాదివరాహుఁడే యితఁడు యలరుఁబోఁణిరో!

చెంగ :- నాదు ప్రాణవల్లభు నను గూర్పు మని వేఁడి
యీ దేవునికి మొక్కేనే యిందువదన! 2

రూప :- శరణన్న వారలఁ గరుణచే వెలయించు
నరసరాజు యితఁడే వనజలోచన!

చెంగ :- తరుణిరో! నావిభునిపైఁ దగిలి నామనసు
మరల నేర్చునా! యిటువంటి మాట లేలనే. 3

రూప :- పొంకముగ భక్తులను బోషింపఁజాలిన
వేంకటరమణుఁడే యితఁడు విరిఁబోఁణిరో!

చెంగ :- పంకజలోచన! నాదు పతినిఁ జూచిన కన్నుల
నింక వేఱొకరిని జూడ నితవు గాదమ్మ! 4

కాపి - ఆది.

రూప :- చక్కని వారిలోఁ జక్కనివాఁ డమ్మ!
జక్కవగుబ్బెతల సొక్కించువాఁడు
చక్కెరవిల్తునిఁ గన్న సంపంగిమన్నఁడే
గ్రక్కున నితని నీవు కనుఁగొన వమ్మ!. 5

చెంగ :- మున్ను జూచినవాఁడే వీఁడు
వీనిపైఁ జాల మరులుకొంటినే
మగువ! వీనిపై మనసు మాత్రైనే. 6

వ. అని పలికి తనచెంగట మంగళతూర్యరవంబులు చెలంగఁ బొంగుచు జనులు కనుఁగొనంగ వేలుపులు విరులసోనలు గురియింప విబుధతతులు సన్నుతులు నెరయింప నల కల కంఠకంఠి యదుకులకంఠీరవుని యుపకంఠంబుఁ జేరి యుత్కంఠమీర నతని కంఠంబునఁ దనకెంగేల నున్న బంగారు విరుల సరంబు హత్తించె నట యెటువలెను.

దరువు – కల్యాణి.

కనకవనాధీశు కంఠంబునందుఁ
గనకమాలికఁ జేర్చెఁ గనకాబ్జవల్లి. 1

వ. అంత హేమాబ్జనాయికాకాంత నిజాంతఃపురంబుఁ బ్రవేసించిన యనంతరంబ రాజగోపాలుండు రాజవీధుల బయలు దేరి హాయిలుమీరి బంధురం బగు గంధసింధురం బెక్కినట వచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు.

మదగజేంద్రము నెక్కి మన్నారు దేవుండు
ముదమునఁ గడలిరాజుసదనముఁ జేరఁ వచ్చె.

వ. ఆసమయంబునఁ జెంగమ్మ యాసభారంగంబుఁ జేర వచ్చె యెటువలెను.

దరువు.

చెంగట చెలువలు చేరి తను గొలువఁగాఁ
జెంగమ్మ పెండ్లిచవికెఁ జేరఁగా వచ్చె.

వ. అప్పు డుప్పొంగి యప్పయోధిరాజు బంగారుపెండ్లిచవికె లోన హావణైన నవరత్నమయంబు లగు పెండ్లిపీటలపై

నారక్తాబ్జనాయికారాజగోపాలకుల నుంచె నట యెటు వలెను.

దరువు.

చెంగమ్మను జక్కని చెలువమన్నారును
బంగారుపీటపై నుంచెఁ బొంగుచుఁ గడలిరాజు. 1

వ. ఆసమయంబున నాసంద్రంపుమన్నీఁడు బిల్వసంప భాసురా మోదంబుతో భూసురాగ్రణు లగు పురోహితు లానభఁ జేర వచ్చి రట యెటువలెను.

దరువు - సౌరాష్ట్ర - ఆది.

పంచాంగములు జేపట్టి పట్టెనామములు బెట్టి
యంచితముగఁ బురోహితు లటు వచ్చి రపుడు.

వ. ఈరీతి వచ్చిన పురోహితు లావాహినీపతిని దీవించి 'యే మనుచున్నారు.

—: పురోహితుల మాటలు :—

మంగళాని భవంతు, అఖండితప్రతాపోస్తు,
దీర్ఘాయుష్యమస్తు, ఓమహానుభావ! దేవర
వారు మమ్మింతశీఘ్రముగా నిప్పుడు రప్పించిన
కార్యమేమి? అనతీవయ్యా!

సముద్రుని మాట :- రారోయి! పురోహితులార! రాజ
గోపాలస్వామికి మాపట్టి యగు
చెంగమ్మను పెండ్లిచేస్తున్నారము,
మీరు ముహూర్తంనిర్ణయించివివా
హామహోత్సవంబారంభించరోయి!

పురోహితులమాట:- స్వామి !అష్టవలెనే నిర్ణయించినారం "శుభస్య శీఘ్రం" అన్నాఁడు గనక, "మనోజయంతుమాండవ్యః" అన్నట్టు యిదే సుముహూర్తము ఆలాగే వివాహోత్సవం ఆరంభించేమయ్యా! ఒహోహో! ఏలినవారు సిద్ధసంకల్పులు గారా ఆలాగే సంకల్పం దొరకుందాం రారోయి!

సంకల్పం.

శుభే శోభనే ముహూర్తే ఆద్యబ్రహ్మణః ద్వితీయపరార్ధే శ్వేతవరాహకల్పే వైవస్వతమన్వంతరే కలియుగే ప్రథమపాదే జంబూద్వీపే భరతవర్షే భరతఖండే అస్మిన్వర్తమానే వ్యావహారే చాంద్రమానే సౌమ్యానామసంవత్సరే ఉత్తరాయణే వసంతర్తౌ చైత్రమాసే శుక్లపక్షే అద్య శుభనక్షత్రశుభయోగశుభకరణయుక్తాయాం అస్యాం శుభతిథౌ రక్తాబ్జనాయికారాజగోపాలయోః ఉద్వాహాఖ్యం కర్మ కరిష్యమాణః తదాదౌ శుద్ధ్యర్థం వృద్ధ్యర్థం అభ్యుదయార్థం చ శోభనార్థం నాందీదేవతాహ్వానం కరిష్యే.

తదేవ లగ్నం సుదినం తదేవ
తారాబలం చంద్రబలం తదేవ
విద్యాబలం దైవబలం తదేవ
లక్ష్మీపతే తేంఘ్రియుగం స్మరామి.

సుముహూర్తోస్త్విత్యనుగృహ్ణంతు సుముహూర్తమస్తు.

వ. ఇవ్విధంబునఁ బురోహితులు సంకల్పంబు గావించువసమయం
బునఁ బొంక ముగు కుంకుమబొట్లు నిటలతటంబుల రాణింపఁ
బసుపురసపునిగ్గులు సెమ్మోన మిటారింపు జాతిశృంగారంబు
బొంగార భాసురోల్లాసంబున భూసురాంగనలు వచ్చి రట
యెటువలెను.

దరువు - సౌరాష్ట్ర - అట.

పగడంపు చొకట్లు బారికుంకుమ బొట్లు
జిగిదేరు పోఁకవన్నె చీరలతీరు
మొగమున పసుపుడాలు ముదుగు రవికెలకీలు
సొగసుమించ ముత్తైదువల్ సొంపున వచ్చిరి.

వ. అప్పు డప్పాటలగంధులు పాటలు బాడుచు వచ్చి రట
యెటువలెను.

లక్ష్మీకల్యాణ - దరువు.

శృంగార మమరఁగాఁ జెలువమన్నారు
చెంగమ్మపెండ్లికిఁ జెలులార! రారె 1
నిచ్చకల్యాణంబు పచ్చతోరణము
హెచ్చైన కడలిరా జింట నేపొద్దు. 2
కన్నులు చల్లఁగాఁ గనుఁగొంద మమ్మ!
మన్నారుసామిని మనచెంగమ్మను. 3

వ. ఈరీతి వచ్చిన పేరఁటాండ్రు లచ్చట ముచ్చటలాడి రట
యెటువలెను.

ముత్తైదువల మాటలు :- రావె ఓకానలన్నాటి తిమ్మక్క!

మఱొకరి మాట :- ఇదిగో వస్తుందానవే ! పేఠూరి రామక్క ! వింటివా ఓసే జందేల బుచ్చక్క ! అదేందే వో భారతాలసూరక్క ! వస్తివా ఓసే పుల్లగూర వేరక్క ! మనసముద్రరాజు నగరను చెంగమ్మ వారికి పెండ్లిచేస్తున్నారవ, పాటలు బాడిన ముత్తైదువల కల్లా కట్నాలిస్తు న్నారవ పుచ్చుకొందాం వచ్చేరా ఓసే

మఱొకరు :- అందుకే కాదా ఓసే వచ్చింది. ఓశమ్మ ! వింటివా ఓసే మావారు యేమేమో యెప్పెషో యేందేందో అంచుందారే !

మఱొకరు :- ఏమంచుందారె వో శమ్మ !

మఱొకరు :- మావారు ఇందుకుమాత్రం ముసలివారవ యెప్పైనా నన్ను గడించిపెట్టుమని పోరుకతిచ్చుం దారెవో శమ్మ !

మఱొకరు :- ఓశమ్మా ! అట్లా ననకువే.

“ ద్వి. పురుషుండె దైవంబు పురుషుండె తండ్రి
పురుషుండె నాపాలి పురుషోత్తముండు ”

అన్నాఁడే ఓశమ్మ ! అషుగనక నే మావారిని బిడ్డకన్నా విశేషంగా బోషింతునే.

మఱొకరు :- మీావారిని బిడ్డకన్నా విశేషంగాఁ బోషింతు నంటివే, అప్పైతే యిరుగువారూ పొరుగువారూ యేంగావలెనే నీకు ఓశమ్మ ! మీావారినిన్ని మావార్నిన్ని మార్చుకొందామవే.

మఱొకరు :- ఓశమ్మ ! నీకు నడు మేల ? బట్టుకొనెనే

మఱొకరు :- ఓశమ్మ ! వింటివా ఓసే మావారు నిన్నరాత్రి గంపడేసి బందాలు బట్టించిరే.

మహోకవు :- ఓ నే చాలు చాలు, పెండ్లిపందిట్లో ఒక
నుడుగు అపరాదకే !

వ. అని ముచ్చటలాడి యప్పట నప్పు డప్పుడమివేల్పుజన రాగ్రణు లట్లొండొరులకై కొట్లాంబు దంచుచు సమ్మహోత్స వాలయాంగణంబున సువాల బాడి రట యొప్పువలెను.

—: సువ్వాల :—

సువ్వి మోహనాకార ! సువ్వి భక్తమందార !
సువ్వి సెంపలంకార ! సువ్వి సువ్వి. 1

బాసవాలు దొరలు జూడ పసపుటేటి నదులజాడ
రాసకేళిఁ దేలుచున్న రాజమన్న ! 2

పాలకడలిరాజపట్టి బాళిమీరఁ జేపట్టి
శ్రీలఁ జాల చెలఁగునట్టి చెలువమన్న ! 3

విజయరాఘవునివీట వెలయుచున్న - రాజమన్న !
గజరాజగమన నేలు కరుణమీరఁగా. 4

వ. ఆవేళ వసిష్ఠవామదేవనారదకపిల మార్కండేయప్రముఖ నిఖిలమహార్షులు సహర్షులై వచ్చి రట యొటువలెను.

దరువు - మధ్యమాది - అట.

నెరసిన గడ్డాలు నీర్కావి ధోవతులు
పరగు పట్టుశాలలు పట్టెనామములు
వరరత్నకుండలము లరుదైన జడలును
మీరు వంద మౌనీంద్రు లటు వచ్చి రపుడు.

వ. ఇత్తెఱంగున వచ్చిన మునిపుంగవులు అయ్యంగజగురు నిపై మంగళాశాసనశ్లోకంబు లనేకంబులు జూర్ణికయుఁ జదివి రట యొటువలెను.

శ్లో. రుక్మిణీస్తనకస్తూరీకుంకుమాంకితవక్షసే ।
రాధామోహనరూపాయ రాజగోపాయ మంగళమ్ ॥ 1

మహర్షిమహితం జ్యోతిర్మంగళానాం చ మంగళమ్ ।
త్వామేవ చంపకారామధామన్ స్వామిన్నమోస్తు తే ॥ 2

సత్యభామాభిరామాయ సర్వాభీష్టప్రదాయినే ।
యదువంశప్రదీపాయ రాజగోపాయ మంగళమ్ ॥ 3

సురాధిరాజకోటీరరత్ననీరాజితాంఘ్రయే ।
రతీశకోటిరూపాయ రాజగోపాయ మంగళమ్ ॥ 4

మన్నారుదాసభూపాలమణిమందిరవాసినే ।
మహనీయప్రతాపాయ రాజగోపాయ మంగళమ్ ॥ 5

—: చూర్ణిక :—

శ్రీరాజగోపాలదేవ ! దేవతావతంససంస్తూయమానమహనీయనిజప్రభావ! భావసంభవకోటిమోహనలీలామానుషవిగ్రహ ! విగ్రహమహీనిగృహీతదైతేయలోక ! లోకరక్షణవిచక్షణకృపావిలోక ! లోకాలోకవలయితధరణీమండలమండనాయమానకనకాటవీకృతవిహార ! హారనీహారసారఘనసారపటీరసదృశవిశదవిశాలయశోనిరంతరితసకలజగదంతర ! తరణిసహస్రవిభావిభాసమానప్రతాప ! తాపససముదయహృదయనివేశ ! దక్షిణద్వారకాధీశ ! నమస్తే నమస్తేశితస్తే నమః

వ. ఆసమయంబున మహోల్లాసంబు రాణింపఁ బాణిగ్రహణమహోత్సవం బవధరించిన రక్తాబ్జనాయికారాజగోపాలకులపై వేలుపుదొరలు విరులవానలు గురియించి రటయొటువలెను.

—: దరువు :—

పూవులవానలుఁ బొంగుచు గురియించి
ఆవధూవరులపై నమరు లావేళ

వ. అప్పు డప్పురోహితులు నిజస్వాతంత్ర్యంబులకై పరస్పర సంవాదంబు నడపించి రట యొఱువలెను.

పురోహితులు రంగయ్య :-ఏమోయి ! సజ్జనం తిమ్మయ గారు !

తిమయ్య :- ఏమంచున్నాఁడవోయి ! ఆనప్పాహాం రంగయ గారు !

రంగయ మాట :- అ దేఁ దోయి ! బృహస్పతిసంభావన రూకలు నీవు అపలాపించుకొని యెషు వలె యద్వాతద్వాలు చెప్పుచున్నాఁడ వోయి !

తిమ్మయగారి మాట :- భళా ! భళా ! మహా లెస్సాయె, కొంగుముడిరూకలున్ను ధార బోఁత రూకలున్ను నీవు గ్రహించు కొని యిషువలె యేపాగాధాలు ఆడేది లెస్సవవోయి !

రంగయ మాట :- ఓహోహో ! నన్నె అంచున్నాఁడవు — మంచి ప్రాజ్ఞుండవులే

తిమ్మయ మాట :-ఓరి! వజ్రశుంఠ ! నాల్గు తరాలనుండిన్ని నే తగులైనవాఁడ నుండఁగా నిన్నటి నుడుపఁడవు నీకు స్వతంత్రస్వామ్యా లనంగా యేందిరా ?

రంగయ మాట :- ఓహోహో! కాదా మరి నీ గుట్టల్లా బయలుసేతునో!

తిమ్మయ మాట :- సేయరా!

రంగయ మాట :- ఏమోయి! నీకొడుకు యింట్లో సామ్మల్లా నెత్తుకొని తొత్తులపాలుజేసి నలుగురిచేతా కాదనిపించుకో లేదా?

తిమ్మయ మాట :- ఓరి! మమ్మా అనేది! చెంపశుద్ధి చేతుమో!

రంగయ మాట :-ఓరి! మిమ్మెదా కాలు బట్టి తీతుమో!

వ. అత్తరి ముత్తైదువలు సీటుపాటిల పాటలు బాడి రట మెట్టువలెను.

—: ధవళం :—

జయ జయ హేమాబ్జవల్లి! జయ జయ కాంతామతల్లి!
జయ జయ రాజగోపాల! జయ జయ రమణీయశీల! 1

జయ జయ కలశాబ్ధికన్య! జయ జయ భువనైకమాన్య!
జయ జయ నందకుమార! జయ జయ మోహనాకార! 2

—: శోభనం :—

శ్రీరాజగోపాలునకు శృంగారవిలోలునకు
చారుముఖోల్లాసునకు చంపకవనవాసునకు 1

నీలాంబుదవేణికిని నిత్యకల్యాణికిని
జాళువాబొమ్మకును చక్కని చెంగమ్మకును. 2

వ. ఆసమయంబున మహోల్లాసంబున రక్షాంబనాయికారాజ గోపాలకులు వేమకత్తో జోడుగూడి నటించి కల యొటు వలెను.

—: దరువు :—

రంగమ్మను జతగూడి చెలువమున్నారుస్వామి
పొంగుచు నటించెఁ బొలఁతులు గొలువ.

వ. ఇవ్విధంబున వివాహమహోత్సవం బవధరించిన రక్షాంబ నాయికారాజగోపాలకు లాజలక్షరాజుచేఁ బూజ లంది దక్షిణద్వారగోపురంబునకన్న గోపురంబై సకలసంపత్పరంపరల నిగరం బగు తంజనగరంబుఁ జేర వచ్చి తమ ముద్దుబట్టి యగు విజయరాఘవపట్టభద్రుండు సవరించు వివిధోపచారంబుల నుల్లసిల్లుచు నతనికి దీర్ఘాయురారోగ్యభాగ్యంబులు శాశ్వతైశ్వర్యంబులు పాలింపుచు బంగారుసింగంపు మోము గద్దియపైఁ బేరోలగం బుండఁ దమసమ్ముఖంబున సమ్మదమ్మున మొక్కి నిలిచిన యవ్విజయరాఘవేంద్రుని జేరఁ బిల్చి గారవించి వారలే మనుచున్నారు.

—: గోపాలస్వామి చదివే పద్యం :—

గీ. విజయరాఘవవత్స ! యీపెండ్లి నీవు
సంఘటింపంగ మామది చల్ల నయ్యెఁ
బ్రబలి నీవాయురారోగ్యభాగ్యములను
ధరణి వర్ధిల్లు మాచంద్రతారకముగ.

వ. అని యనురక్తిమీర నాదరించు రక్షాంబనాయికారాజ గోపాలకులకు వందనంబుఁ గావించి యావిజయరాఘవేంద్రుం డేమని విన్నవింపుచున్నాఁడు.

—: విజ[1]యరాఘవనాయకుఁడు చదివే పద్యం :—

క. తలిదండ్రులు మీరలు నను
బోలుపుగఁ బ్రియతనయుఁ డనుచుఁ బోషింపంగా
వలయు శుభంబులు జెందుచు
వెలసెద ధరలోన నెపుడు విజయము లెసఁగన్.

వ. అని మందలించు ప్రియనందనుం డగు మన్నారుదాసు లాలింపుచుఁ జాల సమ్మదమ్మున రాజిల్లు నారక్తాబ్జనాయికారాజగోపాలకుల సమ్ముఖమ్మున నీరాజనమ్ములు జేకొని మంగళప్రదంబుగా దివ్యాంగన లిద్దఱు నటించి రట యెటువలెను.

—: దరువు :—

మంగళము సంపంగిమన్నారుదేవునకు
మంగళము మహితానుభావునకును
మంగళము సరిలేని బంగారుబొమ్మకును
మంగళము చక్కని చెంగమ్మకు
జయమంగళం శుభమంగళమ్.

—: భరతవాక్యం :—

ఇవ్విధంబున చెవ్వయాచ్యుతాధిపప్రపౌత్రుండును రఘునాథజననాథపౌత్రుండును విజయరాఘవభూపాలకప్రియపుత్రుండును రాజగోపాలాంబికాగర్భకలశజలధికువలయమిత్రుండును అతులకనకతులాప్రముఖనిఖిలమహాదానదీక్షాధురీణుండును అనేకాగ్రహారప్రతిష్ఠాపనప్రవీణుండును

1. నాయఁడు.

విజయరాఘవాభ్యుదయాది ప్రబంధనిబంధనచాతురీధౌరే
యుండును అతులితపితృభక్తియుతభక్తిభాగధేయుండును
మహితానుభావుండును నగు మన్నారుదేవుండు భువనస్తు
వనీయంబుగా రచియించిన హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరం
బను నాటకంబునకుఁ గథానాయకు లగు రక్తాబ్జనాయికా
రాజగోపాలకులు తమప్రియపుత్రుండై ధాత్రిఁ బాలిం
పుచుఁ జాల వర్ధిల్లుచున్న విజయరాఘవభూపాలునకు సర్వ
సర్వంసహాధిపత్యనిత్యాయురారోగ్యభాగ్యంబులు బాలించి
రక్షింతురు గాత!

మన్నారుదేవికి మంగళమ్.

హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరం సంపూర్ణము.

శ్రీరామచంద్రాయ నమః.